Бүхы оронуудай пролетаринар, нэгэдэгты!

Бурят-Монголой ҮНЭН

ВКП(б)-гэй Бурят-Монголой Обкомой, БМАССР-эй Верховно Соведэй ба ВКП(б)-гэй Улан-Удын Горкомой орган.

№146 (5033)
с уббото
Июлиин 20
1946 он

Сэн 20 мүнгэн

Түмэрзамайхидай дунда социалистическэ мүрысөөнэй хүсэтэ дүлые бадаруулжа, тэдэнэрэй Бүхэсоюзна һайндэрые шэнэ улам ехэ амжалтатайгаар угтахын түлөө шармайн оролдое!

Түмэрзамайхидай үдэрые амжалта ехэтэйгээр угтая!

Шэнэ табанжэлэй түсэб манай түмэрзамай үмэнэ угаа ехэ зорилгонуудые табина: 1950 он хүртэр үдэр бүри 115 мянган вагонуудта ашаа тээдэг болохо, ашаа тээлгын эрьесые дайнай урда тээхидэ орходоо 28 процент дээшэлүүлжэ, 532 миллиард тонно километр болгохо тэһэн байна. Эдэ зорилгонуудые бэелүүлхын тулада советскэ гүрэн мүнгэн зөөрие ехээр табина. Энэ табанжэлэй бүхы капиталовложениин зургаанай нэгэ хубинь түмэрзамда зорюулагдаһан байна.

Гэбэшье, энэ ехэ капиталовложени хадаа түмэрзамайхидай эдибхитэй хабаадалсалгагүйгөөр миин лэ аяндаа түмэрзамые шэнэ хүгжэлтэдэ асаржа шадахагүй гэһэн удхатай бэшэ, харин түмэр зам дээрэ хүдэлмэрилдэг бүхы хүдэлмэришэдһөө эхилээд түмэр замай генералнууд хүртэрхи хүтэлбэрилхы хүдэлмэрилэгшэдһөө тон лэ үүсхэлтэй, бэеэ үгэнги, онобшотой хүдэлмэрие эринэ.

Манай орон хадаа түмэрзамай агуухэ социалистическэ держава гэжэ үнэхөөрөө тоологдодог байна. Тэрэ, орон соогоо манай Бурят-Монгол республика хадаа түмэр замай томохон ажахытай шухала районуудай нэгэн болоно. Гансахан шье манай республикын бэшэ мүн баһа бүхы оронойманай омгорхон һайхашаадаг Улан-Удын паровоз-бүтээлгын завод хадаа эгээл оншохото техникээр хангагдаһан ба одоо үеын һайн гэгшын паровозуудые—«СО» маркын локомотивуудые бүтээжэ гаргадаг байна. Улан-Удын депо болбол түмэрзамайхидай Бүхэсоюзна мүрысөөндэ май һара соо хоердохи һуури эзэлжэ, бүхы Союз доторoo суурхаһан байна.

Мүнөө депогойхидай үйлэдбэриин амжалтанууд май һарынхиһаа доошо бэшэ. Тэдэнэр түмэр замайхидай Бүхэсоюзна һайндэртэ бэлэг болгохын тулада, социалистическэ мүрысөөндэ Союз соогоо түрүү һуури эзэлхын түлөө эсэшэ сусаршагүйгөөр тэмсэжэ байнад. Иимэ зорилго табижа депогойхидай олонхидынь үйлэдбэриин шэнэнүүд амжалтануудые туйлана гэбэл: кузнец Пархоменко Николай Павлович жэлэйнгээ түсэбые 137 процент гүйсэдхэбэ, слесарь Кочергин Василий Дмитриевич, 1946 оной түсэбые хахад жэл соо 107 процент гүйсэдхэбэ, токарь Тимошенко Владимир Васильевич жэлэйнгээ түсэбые мүн лэ 130 процент гүйсэдхэбэ.

Машинистнуудай дунда паровозуудые өөһэдынгөө бригадануудай хүсөөр заһабарилха патриотическа хүдэлөөн ордентэ машинист Николай Соседенко гэгшын үүсхэлээр Улан-Удын депогой машинистнуудай дунда үргэнөөр дэлгэрһэн байна. Энэ нүхэр дайнай үедэ өөрынгөө паровозые бригадынгаа хүсөөр заһабарила һэн, мүнөөшье паровозоо баһа лэ өөрынгөө бригадын хүсөөр заһабарилан, түмэрзамайхидай Бүхэсоюзна үдэр хүртэр дүүргэхээр байна. Эдэ мэтын эрхим һайн ажалай жэшээнүүдые мүн баһа Зүүн-Сибириин түмэр замай дүрбэдэхи отделениинхид харуулна. Дурсагдаһан жэшээнүүд болбол Сталинска шэнэ табанжэлэй түсэбые гүйсэдхэхын түлөө манай республикын түмэрзамайхидай бэлэн байһыень харуулна ба тэдэнэй шэн зоригто хүдэлмэринь республикын бүхы ажалшадта яажа хүдэлмэрилхын толотомо жэшээ боложо үгэнэ.

Гэхэтэй хамта, түмэр замайхидай ажалдань үшөөл нилээдгүй ехэ дутуу дунданууд мүнөө хүртэр байха юм. Жэшээлхэдэ, Улан-Удын узелай вагон заһабарилгын пунктын коллектив хадаа 1946 оной түрүүшын хахад жэлэй үйлэдбэриин түсэбые юрэнхыдөө амжалтатайгаар дүүргэһэн болбошье, түмэрзамайхидай һайндэртэ бэлэг болгон 15 вагонуудые заһабарилхабди гэһэн уялгаяа удаанаар гүйсэдхэжэ байна: мүнөөдэр хүртэр зүбхэн лэ 9 вагонуудые заһабарилагдаһан байна. Теэд үлэгшэ болзор соо бусад вагонуудаа заһабарилжа гаргахань тон шухала байна.

Мүн баһа ПСЗ-гэй инструментальна цех ба технологиин таһаг хүдэлмэридөө дутуу дундануудтай байна. Эдэ бүхы дутуу дунданууд юу харуулнаб гэхэдэ, социалистическэ мүрысөөндэ хүн бүхэнэй үшөө хүсэд ороодүй байһыень харуулна. Түрүү ябажа байгаа деподошье дутуу дунданууд үшөөл бии гэжэ хэлэхээр байна. Жэшээлхэдэ, эндэ социалистическэ мүрысөөнэй бүридхэл хэхэ ябадал, техническэ һуралсал ябуулха гэхэ мэтэ дутагдалтайгаар табигданхай.

Дурсагдаһан дутагдалнуудые бүримүһэн усадхаха шиидхэхы нүхэсэлынь мүнөө үедэ юунда байнаб гэхэдэ, социалистическэ мүрысөөе еһо тэдыгээр бэшэ, харин далайсатайгаар эмхидхэжэ, түмэр зам дээрэ, тэрээндэ хабаатай предприятинууд дээрэ хүдэлмэрилдэг хүн бүхэнийе бага ехэгүйгөөр—тус мүрысөөндэ хабаадуулан оруулжа, абаһан уялгануудаа гүйсэдхэхэ хэрэгтэнь айхабтар ехээр туһалха шухала. Мүрысөөгүй нэгэшье хүн байхагүй еһотой гэһэн иимэ зорилго хадаа түмэр замай командна составай, партийна комсомольско ба профсоюзна организацинуудай урда байна.

Түмэр замайхидай дунда социалистическэ мүрысөөнэй хүсэтэ дүлые бадаруулжа, тэдэнэрэй Бүхэсоюзна һайндэрые шэнэ улам ехэ амжалтатайгаар угтахын түлөө шармайн оролдое!

СССР-эй Верховно Соведэй Президиумэй
УКАЗ
Нүхэр Н. И. Пронинийе СССР-эй амтата зүйлнүүдэй ажаүйлэдбэриин Министрээр томилхо тухай

Нүхэр Пронин Николай Ильичые СССР-эй амтата зүйлнүүдэй ажаүйлэдбэриин Министрээр томилхо.

СССР-эй Верховно Соведэй Президиумэй түрүүлэгшэ Н. Шверник.
СССР-эй Верховно Соведэй Президиумэй секретарь А. Горкин.

Москва, Кремль.
1946 оной июлиин 15.

Залуу мэргэжэлтэдэй шэнэ кадрнууд

Манай ороной техникумүүдтэ экзаменууд дүүрэжэ байна. Машино-бүтээлгын, химическэ, бүд-нэхэлгын ба эдеэ-хоолой ажаүйлэдбэриин предприятинууд, түмэр замай ба гол мүрэнэй транспорт, хүдөө ажал хадаа 150 мянга тухай залуу мэргэжэлтэдые абахань гээшэ.

Москвагай техникумүүд 10 мянга гаран мэргэжэлтэй хүдэлмэришэдые үгэхэ юм. Һуража гарагшад болбол Уралай, Алас-Дурна зүгэй, Украиныи, Балтиин далай шадархи республикануудай, СССР-эй центральна газар нютагуудай фабрика, завод болон шэнэ барилгануудта ошохо байна.

Һуралсалай шэнэ жэлдэ бэлэдхэхэ бууриаа, техникумүүд өөһэдынгөө материально-техническэ базые үргэдхэнэ. Металлургическа, химическэ техникумүүд хэдэн олон лабораторинуудые нээхэ юм, прибор-бүтээлгын, автотранспортна техникумүүд һуралсалай мастерскойнуудые шэнээр түхеэрэхэ байна. СССР-эй Хэлхеэ-холбооной министерствын техникумүүдтэ нэгэ хэдэн автоматическа ба телефонно станцинууд тогтоогдонхой. СССР-эй гол мүрэнэй флодой министерство өөһэдынгөө һургуулинуудта паровой машина двигатель, станогуудые гаргажа үгэбэ.

Москвагай техникумүүдтэ 60 мянга тухай хүн һуралсана. Һуралсалай шэнэ жэлдэ 16 мянга гаран һурагшад абтахаа байна. Гуманитарна наукануудай техникумүүдтэ һуралсахые хүсэһэн хүнүүдһээ угаа олон мэдүүлгэнүүд ороод байна.

(ТАСС).

ФЕЛИКС ЭДМУНДОВИЧ ДЗЕРЖИНСКИЙ

(Наһа бараһаар 20 жэл болоһонойнь ойдо)

20 жэлэй саана дүлэтэ большевик Феликс Эдмундович Дзержинский болбол наһа бараһан байна. Эхэ орон ба арадай түлөө бүри мүһэн үгтэһэн тэрэнэй эрид шанга ба ажал бүтөөсэтэ ажабайдалынь ба габьяата ба эрэлхэг зориг, шууд сэхэ угаа ехэ шударгуу ябадалынь, дайсадтай тэмсэлдэ хэлбэршэгүй ябадалынь парти ба арадай дунда тэрээндэ тон ехэ нэрэ хүндэ олгоо.

Ф. Э. Дзержинский болбол 1877 оной сентябриин 11-дэ Виленскэ губерниин ошмянска уездын багахан нютагта түрөө һэн. 1895 ондо тэрэ болбол үшөө эдир залуу байхадаа социал-демократическа партида ороһон ба тэрээнһээ хойшо бүхы ажабайдалынь ажалшадай интересые хамгаалгада зорюулагдаһан байна.

Дзержинскиин революционно ажал-ябуулгань удааншьегүй болонгүй полицээр ажаглагдаһан байгаа. 1897 ондо провокаторой мэдээгээр тэрээнийе арестовалжа, удаан саг соо түрмэдэ хааһан ба һүлөөрэнь 3 жэлээр Вятска губернидэ сүлэһэн байна. Дзержинский болбол 1899 оной сеньтябрьда сүлэгэһөө тэрьедэһэн ба дахин революционно ажал-ябуулгада ороһон байха юм. Хэдэн һара үнгэрһэнэй һүүлээр тэрээнийе дахин арестовалжа Варшавска цитадельда хааһан ба 1902 ондо 5 жэлэй хугасаагаар зүүн Сибирьтэ сүлэхэ гэжэ приговор гаргаһан байгаа. Гэбэшье, тэрэ хадаа тэндэһээ тэрьедэһэн байна. 1917 он хүртэршье Феликс Эдмундовичын бүхы биографи болбол дууһашагүй сүлөөлгэнүүдэй гэнжэ, тэрьелэлгэ, түрмэ байһан юм. Тэрэ болбол бүхыдөө 11 жэлэй турша соо хаанта казематнуудта —һууһан байха юм. Гэбэшье арестовалгашье, каторгашье, зобоолгошье тэрэнэй арадтаа инаг дурыень унтаргаажа шадаагүй ба тэрэнэй хүсэл зоригыень эбдээгүй байна.

Тэрэ болбол хэдыдэшье үргэлжэдөө Ленин ба Сталинай хэлбэришэгүй ба хатуу шанга соратнигынь байһан юм. Феликс Эдмундович болбол Октябриин революцида бэлэдхэлэй үдэрнүүд соо восстаниие ударидаха талаар нүхэр Сталинаар түрүүлэгдэһэн партийна центрэй составта ороһон байна. Тэрэ болбол 1918 ондо контрреволюци ба саботажтай тэмсэхэ ВЧК-гэй (Бүхэросийско онсо комиссиин) түрүүлэгшын тушаалда томилогдоһон байна.

Дзержинский болбол энэ тушаалда байхадаа хүсэ шадалаа угаа ехээр эршэлжэ, пролетарска революциин дайсадта булад гараараа шадабаритай сохилтонуудые үгэһэн байна. «Феликс Дзержинский буржуазида сахилгаан залин шэнги байгаа һэн»—гэжэ тэрээн тухай нүхэр Сталин хэлэһэн байгаа.

Дзержинский болбол өөрынгөө һүүлшын үдэрэй эсэс хүртэр ВЧК-ОГПУ-гэй хүтэлбэрилэгшэ байһан юм. Гэбэшье тэрэ хадаа гансал революциин үнэншэ һахюулшан байгаа бэшэ, харин социалистическа байгуулалтын хэрэгэй гайхамшагта эмхидхэгшын нэгэн байһан юм.

Гражданска дайнай һүүлээр парти болбол тэрээниие зам харилсаанай хүтэлбэрилэгшээр эльгээһэн ба Феликс Эдмундовичын угаа ехэ оролдолгоор зам харилсаанай хүдэлмэри түргэн һэргээн бодхоогдоһон байна. Дзержинский болбол 1924 оной февральда Арадай Ажахын Дээдэ Соведэй түрүүлэгшээр томилогдоһон байгаа. Тэрэ хадаа эхэ орондоо социалистическэ индустрилизациин политикые түргэнөөр бэелүүлгэ ба большевистскэ партиин генеральна линиин илалтые хангалгада өөрынгөө бүхы хүсэ шадалые ба шадабари мэргэжэлые шэглүүлһэн байха юм. Феликс Эдмундович болбол хэдыдэ хэзээшье олониитые эмхидхэжэ шададаг ба хара хүдэлмэриһөө хэдыдэшье зайладаггүй байһан юм. «Эгээл бишиихан хэрэгтэ тэмсэгшэнь байха хэрэгтэй. Энэ хадаа хамагай түрүүндэ үнэншэ байха ба «бишиихан» хэрэгээр агуухэ хэрэгтэ алба хэхэ үнэншэ хүнүүдые шэлэн абажа һураха хэрэг мүн болоно» гэжэ Дзержинский хэлэһэн байха юм. Тэрэ болбол өөрынгөө сэсэн бодол, анхарал ба оролдолгоор бүгэдэнэй дурые татадаг байгаа. Дзержинский болбол үншэн хүүгэдые хүмүүжүүлхэ хэрэгтэ эдибхитэйгээр ба халуунаар хабаадалсадаг байһаниинь элитэ. Дзержинский болбол большевистскэ партиин элитэ ажалябуулагшадай нэгэниинь, тэрэнэй үнэншэ хүбүүниинь байһан ба дайшалхы тушаал дээрээ наһа бараһан байна.

Феликс Эдмундович 1926 оной июлиин 20-до—наһа барахынгаа хэдэхэн часай урда тээ, ВКП(б)-эй ЦК ба ЦКК-гэй пленум дээрэ халуун хурса үгэ хэлэхэдээ, оппозиционернууд хадаа эхэ оропдоо хоротойгоор урбагшад ба худалдагшад гэжэ элирүүлһэн байна. Тиихэдэ, трибуна дээрэ байхадаа Дзержинский бэеынгээ муу байһые мэдэһэн байгаа. Теэд, хатуу хүндэ тэмсэлэй жэлнүүд соо зобожо үбшэн болоһон зүрхэниинь тэсэжэ шадаагүй. Энэ үдэр Дзержинский наһа бараһан байна.

Революциин баатар—Феликс Дзержинскиин түхэл шарайнь советскэ хүнүүдтэ ба арад зондо хизаарлашагүй дуратай ба Ленин—Сталинай партида үнэн сэхэ ябадалай толотомо жэшээнь мүнхэдөө үлэхэ.

Борисов.

Түрүүшын 186 гектар сабшагдаба

КЫРЕН. (Телефоноор абтаба). Аймагай бүхы колхозууд үбһэ хуряалгада жэгдэрэн оробо. Адуу малдаа үбһэ тэжээл элбэг ехээр бэлдэхэ хэрэгэй ажахын удхашанарые ойлгоһон колхозингууд социалистическэ мүрысөөндэ ороходоо, даалгабарита нормоёо үлүүлэн дүүргэхэ гэһэн уялгануудые бэе дээрээ даажа абанад.

* * *

„Политотделец“ гэжэ хүдөө ажалай артелиин колхозингууд 8 үдэрэй туршада 186 гектар үбһэ сабшаад, тэрээнээ һүрилжэ байна. «Красный партизан» колхоз 167 гектар үбһэ сабшажа һүрилбэ.

СОСНОВО-ОЗЕРСК.(Телефоноор абтаба). «Улаан Ярууна» гэжэ хүдөө ажалай артелиин хадалан сабшалангай талмай дээрэ 155 гар хажууршад үбһэ сабшана. Тэдэнэр барандаа социалистическэ уялгануудые абабад. Яруунын мяха һүнэй совхозой эрэгтэй эмэгтэй хүдэлмэришэд үбһэ хуряалгын хүдэлмэрие 25 үдэрэй туршада хэжэ, 200 мянган тонно үбһэ бэлэдхэхэ зорилготойгоор ажаллана.

17 партконференциин нэрэмжэтэ ба «Путь Социализма» гэжэ колхозууд үбһэ хуряалга ба силос даралгые саг болзор соонь эхилжэ, үбһэ ногооной сэсэгтэй шэмэтэй байха үедэнь хуряалга ба силос даралгые эршэмтэй шангаар хэжэ байна. Эндэхи колхозингуудай дунда социалистическэ мүрысөөн үргэдөө. Ажалай үндэр бүтээсэнүүдые туйладаг түрүү стахановецууд нэмэлтэ түлбэри болгон ехэхэн хэмжээнэй үбһэ ногоо абаха эрхэгэй боложо байха юм.

* * *

КЯХТА. (Телефоноор абтаба). Июлиин 15-ай мэдээгээр аймагай колхозууд 517 гектар үбһэ сабшаба. Сабшаһан үбһөө саг болзор соонь сомохо хүдэлмэри хаа-хаанагүй эмхидхэгдэнхэй. Усть-Кяхтын сомоной Ульяновай нэрэмжэтэ хүдөө ажалай артель 68 гектар сабшаба. Калининай нэрэмжэтэ колхоз 73 гектар, Сталинай нэрэмжэтэ колхоз 52 гектар сабшаад, һүрилбэ. Тус колхозуудаар үбһэ сабшалга ба силос даралга нэгэ доро ябуулагдана. Үбһэ хуряалга дээрэ ябадаг колхозингуудай дунда социалистическэ мүрысөөн үргэнөөр дэлгэрүүлэгдэнхэй.

Үбһэшэнэй дунда агитационно-ойлгууламжын хүдэлмэрие дэлгэрүүлхэ талаар колхозуудай партийна эхин организацинууд ехэхэн эмхидхэлэй хүдэлмэри хэжэ байха юм. Мүрысөөндэ түрүүлһэн стахановецуудые урмашуулхын тулада шангай фонд бүхы колхозуудта бии болгогдоо.

Тэрээнһээ гадна, үбһэ хуряалга дээрэ хүдэлмэрилдэг коммунистнууд болбол үбһэ хуряалга ба силос даралга дээрэ хүдэлмэрилжэ байдаг колхозингуудта урмашуулгын хэмжээнүүдые хэхэ тухай гаргаһан БМАССР-эй Министрнүүдэй Соведэй ба ВКП(б)-гэй Обкомой тогтоолые үргэнөөр ойлгуулна.

Эрхим луговодуудай үнэтэ ажал

Үдэжэ байһан үхэр малда үбһэ ногооной ургаса элбэг ехээр дээшэлүүлхэ ябадал угаа ехэ удхашанартай юм. Энээниие ойлгоһон Бичурын аймагай Бодонгуудай сомоной Сталинай нэрэмжэтэ колхозой герасимовска звенонууд хабарай сагһаа эхилжэ хадалан сабшалангайнгаа газарые утэгжүүлхэ, модо шулууеынь түүхэ гэхэ мэтын хүдэлмэринүүдые хэжэ эхилһэн байгаа.

Тобшолон хэлэбэл, тус колхозой 600 гектар сабшалангай газар 3 дахин уһалагдаһан, модо шулууһаа сэбэрлэгдэһэн юм. Мүн 1500 шарга наг шэбхэ тараагдаһан, 35 километр урта һубаг канава малтагдаһан, 12 километртэ посхоод баригдаһан байха юм.

Үбһэ тэжээлэй үндэр ургаса туйлаха талаар баян дүй дүршэлтэй болоһон колхозой эрхим луговодууд энэ жэл соо эсэхэ сусахые мэдэнгүйгөөр хүдэлмэрилбэд. Тэдэнэй дунда 74 наһатай үбгэншье һаа, эдир залуу хүбүүдһээ зааханшье дутуугүй, ямаршье хүдэлмэриһөө хэзээшье тунхаридаггүй, үдэрэйнгөө нормые үлүүлэн дүүргэдэг Цыдып Самбаров гэгшэ колхозоо большевистскэ, колхозингуудаа шанга шадалтай болгохын түлөө хододоо оролдожо ябана. Мүн колхозойнгоо үхэр малда үбһэ тэжээл элбэгээр хуряахын түлөө хойшоо харангүй, үнэн сэхэ зүрхэнһөөн ажалай эрхим үльгэр жэшээ харуулдаг Бухадай Цыренов, социалистическэ мүрысөөндэ суурхуулһан Жанду Цыденова ба Дугарма Шадапова гэгшэд ажалай эмхидхэл һайнаар табижа, үндэр ургаса абахын түлөө имагта стахановскаар хүдэлмэрилнэд. Эдэнэр мүнөө жэлдэ гектар бүриһөө 21—25 центнерһээ доошо бэшэ үбһэ хуряаха уялга абаад, бүхы хүсэ шадалаа ба арга-мэргэжэлээ гарган ажаллажа байнад.

Сталинай нэрэмжэтэ колхозой эрэгтэй эмэгтэй колхозингууд өөһэдынгөө эрхим луговодуудай үнэтэ ажалые үнэн зүрхэнһөөн дэмжэжэ үбһэ хуряалгада эрхим бэлэдхэлтэйгээр аймаг соогоо эгээн түрүүлжэ, эмхитэй гуримтайгаар ороһон байна. Үбһэ хуряалгада ябаһан звенонуудай, бригадануудай ба колхозингуудай дунда адуу малдаа бата бэхи тэжээлэй база байгуулха зорилготойгоор социалистическэ мүрысөөн хүсэтэйгөөр ба үргэнөөр дэлгэрбэ. Мүрысөөндэ оролсоһон энэ колхозойхид мүнөө жэлдэ 12 мянган центнерһээ доошо бэшэ үбһэ сабшаха, 200 тонно силос дараха, гүрэндөө үбһэ тушааха түсэбөө саг болзор соонь дүүргэхын түлөө унаһан малгайгаа абангүй оролдожо ябанад.

Энэ колхозой эрхим луговодуудай үүсхэлые хүршэ колхозуудайнь луговодууд өөһэдынгөө шадабари ба жэшээ болгохые хүсэнэд. Ленинэй нэрэмжэтэ колхозой луговодууд, 62 наһатай Дамба Ринчинов, 60 наһатай Сагадай Цыдыпов гэгшэд үндэр ургасын түлөө тэмсэжэ, үдэр һүнигүй өөһэдынгөө нүхэдые ударидан сабшалангаа уһалнад. Эдэнэр үбэлһөө эхилжэ тошо халяаһан ба саһа тогтооһон байха юм. Мүн уһа хааха хаалта хэдэн газарта түхеэрһэнэй ба үбһэ ногооной ургахын урда тээ, мүн ургажа байха үедэнь сабшалангаа һайнаар уһалжа шадаһан ашаараа урда урдынхиһаа үндэр баян үбһэ ургуулбад.

Эрхим луговодуудай оролдосотойгоор ба шударгыгаар ажаллаһанай ашаар эдэ колхозууд үндэр ургаса хуряажа абахань лабтай.

Б. Дансорунов

Үбһэ хуряалга, силос даралга ба пар хахалалгын ябаса тухай БМАССР-эй газартаряалангай министерствын мэдээн

1946 оной июлиин 15.

Эзэлһэн һуурин	Аймагууд	Үбһэ хуряалга, процентоор	Силос даралга, процентоор	Пар хахалалга, процентоор
1.	Тарбагатайн	12,9	12,0	76,7
2.	Бичурын	11,8	7,2	64,4
3.	Кяхтын	9,6	16,1	55,8
4.	Кабанскын	9,3	11,4	100,2
5.	Баргажанай	9,1	3,4	58,4
6.	Зэдын	7,9	13,1	83,5
7.	Б-Кударын	7,8	4,0	93,8
8.	Прибайкальска	6,2	4,2	60,7
9.	Тункэнэй	5,9	8,5	89,6
10.	Мухаршэбэрэй	5,1	3,2	54,2
11.	Иволгын	4,9	11,0	99,3
12.	Курумканай	3,8	—	81,6
13.	Торнин	3,3	45,3	53,9
14.	Сэлэнгын	3,2	10,1	97,1
15.	Хоринн	2,9	—	85,8
16.	Закаменай	0,8	40,0	84,3
17.	Баунтын	—	—	37,1
18.	Яруунын	—	—	57,8
19.	Заиграйн	—	—	76,9
20.	Ахын	—	—	73,3
21.	Хойто-Байгалай	—	—	10,0
22.	Кударын	—	—	47,7
23.	Хэжэнгын	—	—	74,1
	Хамта	4,1	10,4	72,8

Мүрысөөнэй дүн харуулагданагүй

Зэдын ба Сэлэнгын аймагуудай хүдөө ажалай хүдэлмэрилэгшэд бүхы 1946 оной ажахын кампанинуудые амжалтатайгаар үнгэргэхэ зорилготойгоор өөһэд хоорондоо социалистическэ мүрысөөндэ оролсоһон байгаа.

Хабарай тарилгын һүүлээр энэ мүрысөөнэй дүүргэлтые шалгалта хэһэн комисси хоёр аймагуудай колхозуудаар ябаһан бэлэй. Теэд, мүнөө хүртэр энэ мүрысөөнэй дүүргэлтын ябаса тухай ямаршье материал аймагай газетэнүүдтэ томилогдоогүй байхань тон гайхалтай. Мүрысөөндэ хэн илажа гарааб гэжэ һонирхоһон колхозно таряашал юушье мэдэнгүй байхань хэр тэсэмээр гээшэб?

П. Бадмацыренов.

Үбһэ хуряалга дээрэ урмашуулгын хэмжээнүүдые бэелүүлхэ

СССР-эй Совнаркомой ба ВКП(б)-гэй ЦК-гэй 1943 оной июлиин 4-дэ ба 1945 оной апрелиин 4-дэ тогтооһон урмашуулгын хэмжээнүүдые үбһэ хуряалга ба силос даралгада ябаһан колхознигуудта олгохо ябадал хадаа гансахан нийтын малажалые бата бэхи тэжээлэй базаар хангаха бэшэ, мүн колхознигуудай үмсын адуу малые бардам үбһэ тэжээлээр хангаха бүхы аргаболомжо бидэнэртэ үгэнэ.

Ушар иимэһээ, СССР-эй Министрнүүдэй Соведэй ба ВКП(б)-гэй ЦК болбол үбһэ хуряалга дээрэ хүдэлмэрилжэ байһан колхознигуудта ажалта үдэрэйнь гол түлөөһэнэйнь хажуугаар хуряаһан, һурилһэн үбһэнэйнь 10-ай нэгэ хубиие нэмэлтэ болгон үгэхэ, морин сенокосилкаар үндэр бүтээсэ туйлаһан эрхим үбһэ сабшагшадые урмашуулхын түлөө таряа хуряалга хүртэр 40 гектарһаа дээшэ хуряаһан гектар бүхэнэйнь 20-20 килограмм үбһэ үгэхые, силос даралгада хабаадажа байһан колхознигуудые урмашуулхын түлөө ажалта үдэрэйнь гол түлөөһэнэйнь хажуугаар силос даралга дээрэ олоһон ажалта үдэр бүхэндэнь силос хэжэ дүүргэһэнэй һүүлээр, 10-10 килограмм үбһэ нэмэжэ үгэхыень колхозуудта һайшан дурадхаһан байгаа.

Хэнэйшье мэдэһээр, үбһэ хуряалгын темп хурдабшалха тудам, үбһэ хуряалгада ябагшад ажалай үндэр бүтээсэнүүдые туйлаха, ехэ үбһэ хуряаха ба силос даралгада колхознигууд бүхэн нэмэлтэ үбһэ ехээр абаха болоно.

Жэшээлхэдэ, Сэлэнгын аймагай Тамчын сомоной Молотовой нэрэмжэтэ колхоз аймагай малажалай таһагай баталһан түсэбэй ёһоор 35 мянган центнер үбһэ бэлэдхэхэ байна. Тиимэ болохолоороо үбһэ хуряалгада ябаһан 212 колхознигууд ажалта үдэрэйнгөө гол түлөөһэнэйнгөө хажуугаар хуряаһан, һурилһэн үбһэнэйнгөө 10-ай нэгэ хубиие гэхэ гү, али 3500 центнер үбһэ нэмэлтэ болгон абаха байна.

Энэ колхозой хажууршад нүхэд Мункуев, Баиров, Шагдуров гэгшэд морин сенокосилкаар ажаллаха зуураа, жэлһээ жэл бүридэ 120—150 гектар хүртэр сабшадаг байгаа. Мүнөө жэлдэ нүхэр Л. Шагдуров болбол таряа хуряалга хүртэр 110 гектарһаа доошо бэшэ үбһэ сабшахаб гэжэ уялга бэе дээрээ даажа абаба. Тиимэ болохолоороо, нүхэр Шагдуров 70 гектар үбһэ сабшаһанайнгаа түлөө 14 центнер үбһэ нэмэлтэ түлбэри болгожо абаха юм.

Мүн Зэдын аймагай «Красный партизан» гэжэ колхозой член С. Фомицкий гэгшэ таряахуряалга хүртэр 108 гектар үбһэ сабшахаб гэһэн уялга абаад, мүнөө үдэр бүри 5—5 гектар сабшана. Нүхэр Фомицкиин үдэр бүриин ажалай бүтээсэһөө харахада, абаһан уялгаяа амжалтатайгаар дүүргэжэ ба үлүүлэн дүүргэжэ, 68 гектар сабшаһанайнгаа түлөө 13,6 центнер үбһэ нэмэлтэ түлбэри болгон абаха байна.

Тус аймагай Катовскиин нэрэмжэтэ колхозой гар хажууршад нүхэд Д. Пашенский, К. Казачихин гэгшэд нэгэ үдэр соо 0,85 гектар үбһэ сабшанад. Эдэ нүхэд ажалта үдэрэйнгөө гол түлөөһэнэйнгөө хажуугаар нэгэ үдэр соо хүн бүхэн 20—30 килограмм хүртэр үбһэ абаха эрхэтэй болоно.

Гэбэшье, зарим колхозууд үбһэ сабшагшадай ажал зүбөөр эмхидхэнэгүй. Адуу малдаа бата бэхи тэжээлэй база байгуулхын түлөө тэмсэдэггүй байха юм. Тэдэ колхозуудта үбһэ хуряалга муугаар эмхидхэһэн ба ажалай бүтээсэ бага байна. Жэшээлхэдэ, Зэдын аймагай Чапаевай нэрэмжэтэ колхоздо июлиин 5-һаа 9-эй үдэр хүртэр гэхэ гү, али 5 үдэрэй турша соо 2 сенокосилкаар ба 15 гар хажуураар арайхан гэжэ 15 гектар үбһэ сабшабад. Карл Марксын нэрэмжэтэ колхозой хациева гэгшэд июлиин 7—8-ай үдэрнүүдтэ гар хажуураар үдэр бүридэ 0,15 гектар сашабад.

Эдэ колхозуудта правлениин ба партийна эхин организацинуудай зүгһөө үбһэ хуряалгые түргэнөөр ба шанартайгаар дүүргэхын түлөө бодотоор хүтэлбэри үгэдэггүй ба үбһэ хуряалгада ябаһан колхознигуудай дунда социалистическэ мүрысөө эмхидхэжэ шадаагүй дээрэһээ адуу малдаа элбэг дэлбэг үбһэ бэлэдхэхэ ябадал таһалдаха аюулда ороод байна.

Малажалые бата бэхи тэжээлэй базаар хангаха ябадал гүрэн түрын шухала хэрэг гэжэ мэдэхэ хэрэгтэй. Тиимэ тула бүхы колхознигууд ехэбагагүй адуу малдаа үбһэ тэжээл бэлэдхэхэ харюусалгатай ба хүндэтэй хэрэгтэ эдибхитэйгээр хабаадалсаха ёһотой. Тэжээл бэлэдхэхэ түсэб дүүргэхын ба үлүүлэн дүүргэхын түлөө социалистическэ мүрысөөе аймаг бүхэндэ, колхозууд бүхэндэ үргэнөөр дэлгэрүүлхэ, колхозник бүхэн үдэрэйнгөө ба 5 үдэрэйнгөө даалгабариие дүүргэхын түлөө тэмсэхэ ёһотой. Тэрэшэлэн үбһэ хуряалгые богонихон болзор соо эрхим шанартайгаар дүүргэхэ ёһотойбди.

Партийна организацинуудай ба аймагуудай малажалай ба газартаряалангай органууд, колхозуудай правленинүүдэй зорилго хадаа үбһэ хуряалгын үедэ колхознигуудай творческо үүсхэлнүүдые саг болзор соонь халуунаар дэмжэхэ, тэжээл бэлэдхэхэ түсэб гүйсэд дүүргэхын түлөө эдэнэрые элсүүлхэ ёһотой. Үбһэндэ ябаһан колхознигуудта СССР-эй Министрнүүдэй Соведэй ба ВКП(б)-гэй ЦК-гэй тогтооһон урмашуулгын хэмжээн тухай заабариие нэбтэрүүлэн ойлгуулха шухала. Үбһэ хуряалта ба силос даралгада ябаһан колхознигуудта нэмэлтэ түлбэри олгохо хэмжээ-ябуулгануудые бодото хэрэг дээрэнь нарин нягтаар заахаишье хазагайруулангүйгөөр бэелүүлбэл, тэжээл бэлэдхэлдэ ябаһан колхозник бүхэн өөрынгөө үдэрэй даалгабариие дүүргэхын ба үлүүлэн дүүргэхын түлөө бүхы хүсэ шадалаа гаргаха ёһотой.

Н. МУНКОЕВ, ВКП(б)-гэй Обкомой малажалай таһагые даагшын орлогшо.

Түмэрзамайхидай үдэрэй хүндэлэлдэ бэлэгүүд

Мүрысөөндэ илагшадта--Улаан туг

Шулуутайн леспромхозой дэргэдэхи шпалзаводой коллектив шэнэ сталинска табанжэлэй түсэбые бэелүүлхын түлөө дэлгэрһэн социалистическэ мүрысөөндэ оролсоходоо хэдэн бодото уялгануудые өөһэдтөө абаһан ба мүрысөөндэ оролсожо уриллан хүдэлмэрилхые Эрийскэ леспромхозой дэргэдэхи шпалзаводые уриһан байгаа.

Мүнөө Шулуутайн шпалзаводой коллектив үнгэрһөө һара соо 14 мянган хэһэг шпал үйлэдбэрилхэ түсэбтэй байгаа һаа 15 мянга 600 хэһэг үйлэдбэрилжэ, түсэбөө үлүүлэн дүүргэбэ. Заводой бүхы хүдэлмэришэд үнгэрһэн һара соо ажалай бүтээсые 200 процент хүргөө. Заводой эрхим стахановецууд: рамщик Максим Шилов, тэрээнэй туһалагша нүхэд Плужник, Бестровский гэгшэд шпал хюрөөдэлгэ дээрэ ажалай бүтээсые һара соо 800 процент хүргэһэн байна.—Манай заводой коллектив болбол түмэр замайхидай Бүхэсоюзна һайн үдэртэ бэлэг болгон түсэбэйнгөө дээдэ тээ 5000 шпал үгэхэ уялга абаа—гэжэ тус заводой директор мэдүүлбэ.

Үнгэрһэн июнь һарын түсэ дүүргэлтын дүнгүүдые гаргаһан суглаан дээрэ леспромхозой дамжуулгын Улаан тугые мүрысөөндэ илажа гараһан шпалзаводой коллективтэ үгэхэ гэжэ шиидхэбэ.

Тиихэ зуура, Шулуутайн леспромхозой коллектив болбол үнгэрһөө һарын хүдэлмэриин амжалтануудые ба мүн тохёолдоһон дутуу дундануудаа тодорхойлжо, саашанхи зорилгонуудаа элишэлһэн байна.

Шпалзаводой коллектив болбол дамжуулгын Улаан тугые абахатаяа хамта, 1946 оной шпал үйлэдбэрилгын түсэбые Октябрьска революциин һайндэр хүртэр дүүргэхэ ба түсэбэйнгөө дээдэ тээ энэ жэлэй турша соо хэдэн арбаад мянган шпал үйлэдбэрилэн гаргаха гэһэн уялга абаба.

Комсомольско-залуушуудай бригада

Паровозо-бүтээлгын зоводой инструментальна цехын слесарна таһагай комсомольско-залуушуудай бригада, залуу бригадир нүхэр А. Иваницкиин хүтэлбэри доро, һайн амжалтануудые туйлана.

Энэ бригадын дунда ажалай зарлшам һайнаар табигдаһан, мүн хүдэлмэриин газарые хододоо сэбэрээр байлгадаг ба тиихэтэй хамта станок түхеэрэлтэ ба зэр зэбсэгээ наринаар баридаг, харууһалдаг дээрэһээ бүтээһэн продукциинь шанар нилээд һайжаруулагдаһан байха юм. Тиихэтэй хамта үнгэрһэн даалгабариие нүхэр Иваницкиин бригада 520 процент дүүргэһэн ба бүхы бригадын членүүд 5-дахи 6-дахи разрядай дүршэлтэд болоһон байна.

Бригадын эрхим стахановец нүхэр Кольцев гэгшэ өөрөө ажалай бүтээсые 600 процент хүртэр дээшэлүүлхэ зуураа, энэ бригадада һаяхан ерэһэн залуу хүдэлмэришэн нүхэр Мусина гэгшые слесарна хэрэгтэ һургаба. Мүнөө нүхэр Мусина гэгшэ бэеэ даагаад хүдэлмэрилхэ зуураа 2 нормо хүртэр ажалай бүтээсые дээшэлүүлээ.

Энэ бригадын дунда ажалай бүтээсые дээшэлүүлхэ, үйлэдбэриин процессые химдаруулха уралан нарижуулгын дурадхалнууд оруулагдадаг байна. Нүхэр Иваницкий гэгшэ өөрөө үдэр һүнигүй оролдожо слесарна хэрэгэй багахан түхеэрэлтэ бүтээһэн байгаа. Тиин энэ түхеэрэлтые шалгаһан үдэртөө нүхэр Иваницкий ажалай бүтээсые 607 процент дүүргэбэ.

Е. ПАХУТОВА.

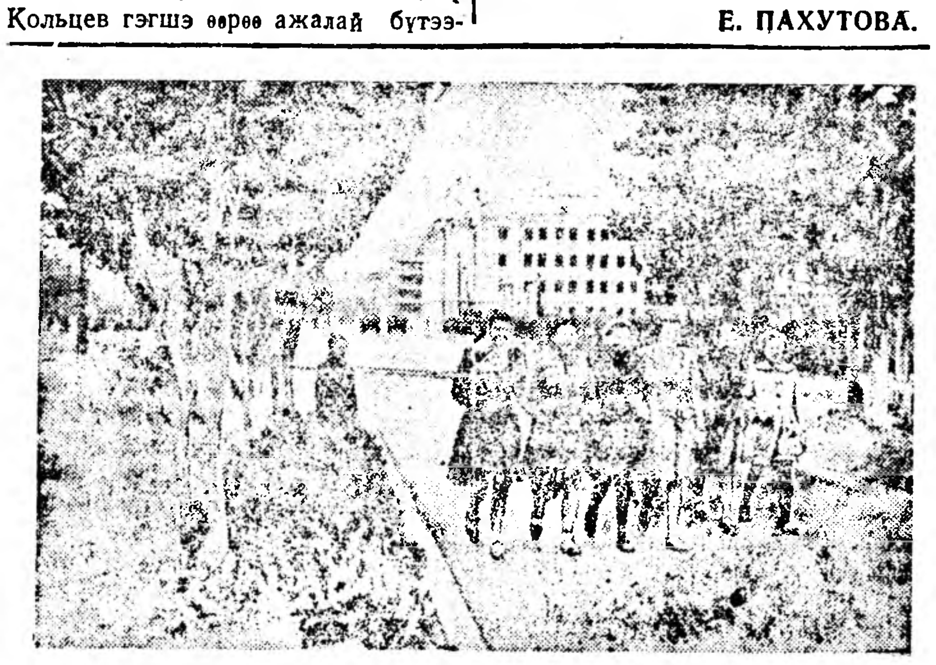

Горловка (Донбасс) гэжэ шахтерско город болбосон түхэлтэй болоожо байна.

ЗУРАГ ДЭЭРЭ: Хрущевой нэрэмжэтэ проспект дээрэ. Саада талада харагдагшань—«Артемуголь» гэжэ комбинадай байшан һэргээн бодхоогдоод байна.

С. Гендельманай фото (ТАСС-эй фотохронико)

Баярай үдэрые баатарлиг ажалаар угтая

Түмэрзамайхидай Бүхэсоюзна һайн дэрые үйлэдбэриин ба политическэ тон ехэ хүгжэлтэ дэбжэлтэтэйгээр угтахын түлөө дэлгэрһэн социалистическэ мүрысөөн Улан-Удын түмэрзамайхидай дунда эршэмтэйгээр үргэлжэлжэ байна.

Улан-Удын станциин дэргэдэхи поезднуудай ябадалай аюулгүйе сахиха талаар шалгалта хэдэг үсөөхэн хүнһөө бүридэһэн коллектив болбол һаяхан ажалай шэнэ үүсхэлые гаргаһан байха юм. Энэ коллективэй членүүд нүхэд Смирнов, Лошуков, Костин, Шабаев, Асанов ба бусад түмэрзамайхидай һайндэртэ бэлэг болгон ашаа тээлгын платформые ажалай үдэрэй һүүлдэ заһабарилжа тушааһан байна. 20 тонно ашаа тээхэ хэмжээтэй энэ платформо болбол энээнэй урда тээ тусхай комиссяар үзэгдэжэ хэрэггүй гэжэ тоологдоһон байгаа. Тиин түрүү стахановецууд Смирнов, Костин, Асанов ба бусад энээниие заһабарилжа, ашаглалгада тушааха гэһэн уялга абаад тэрэнээ саг болзорһоонь уридшалан дүүргэжэ тушаагаа.

Дээрэ хэлэгдэһэн нүхэдүүдэй шэнэ үүсхэл түмэрзамайхидай зүгһөө тон ехээр һайшаагдаһан байна. Тиихэ зуураа Зүүн Сибириин түмэрзамай отделениин зүгһөө тэрэ хүдэлмэрилэгшэдтэ баяр соносхогдоһон ба 400—500 түхэригэй хэмжээнэй мүнгэн шан үгтэһэн байна.

Улан-Удын депогой бүхы паровозно машинистнуудай дунда ахалагша машинист нүхэр М. Богинский гэгшын хүтэлбэридэг «ЕА—2771» паровоз жэшээтэ һайн ажалаараа шалгаран суурхажа ябана. Энэ паровозые комсомольско-залуушуулай бригада жолоододог юм.

Һаяхан болоһон суглаан дээрэ тус паровозой комсомольско-залуушуулай бригада болбол өөһэдынгөө паровоздо үгтэһэн табанжэлэй түсэбые зүбшэн хэлсэбэ. Тэдэнэр табанжэлэй турша соо 624 мянган тонно километр ашаа зөөхэ ба 1946 ондо 124 мянга 800 тонно-километр ашаа зөөхэ түсэбтэй байһанаа тодорхойлһон байха юм.

паровозой капитальна заһабаринуу... дай хоорондохи ашаа шэрэлгые 11... мянган километр хүргэхэ, паровозойнгоо жэжэ ба дунда заһабари... өөһэдынгөө хүсөөр бүтээхэ, тиих... зуураа бүхы заһабаринуудта паровозой зогсолтые 2 часаар багадхаха... паровозойнгоо станци дээрээ ми... ябалгые усадхаха гэһэн уялга абаба. Дээрэ хэлэгдэһэн зүйлнүүдые нари... графигай ёһоор бэелүүлээд байга... һаа, тус бригада болбол 1946 оной паровозойнгоо ашаа шэрэлгы... түсэбые Октябрьска революциин һайндэр болтор үлүүлэн дүүргэх... байна.

—Манай эдир залуушуулай коллектив болбол жэл бүхэнэйнгөө тү... сэбые хододоо үлүүлэн дүүргэжэ... табигдаһан графигые эбдэнгүй хү... дэлмэрилөөд байгаа һаа, табанжэлэй түсэбые 3 жэл 10 һара соо дүүргэх... байна. Тиин, бидэнэр энээниие бэе... лүүлхын түлөө саашадаа улам эр... шэмтэйгээр хүдэлмэрилхэбди. Та... банжэлэй эсэс хүртэр Эхэ оронойн... гоо саашанхи хүгжэлтые хангахын түлөө түсэбһөө гадуур 47 миллион 216 мянган тонно-километр ашаа шэрэхэбди—гэжэ эрхим машинист нүхэр М. Богинский мэдүүлнэ.

Улан-Удын узелай вагон заһабарилгын пунктын коллектив (начальнигынь нүхэр Е. Батурин) 1946 оной түрүүшын хахад жэлэй үйлэд... бэриин түсэбые амжалтатайгаар дүүргэбэ. Мүнөө энэ коллектив болбол Бүхэсоюзна түмэрзамайхидай һайндэрые ажалай габьяагаар угтахын түлөө эршэмтэйгээр тэмсэж... байна.

Тус коллективэй хүдэлмэришэн... бүхэнэй ажалай бүтээсэ үнгэрһэн һарада дунда зэргээрээ 220 процент хүртэр дээшэлүүлэгдэһэн байха юм. Эрхим стахановецууд нүхэд Игнатьев ба Левинов гэгшэд вагоной подшипнигуудые хабсаргаха ба таарулан һуулгаха харюусалгата ажал бүтээдэг юм. Теэд эдэ нүхэд болбол июль һарын түрүүшын 10 хоногой ажалай бүтээсые 900 процент хүртэр дээшэлүүлбэ.

Депогой түрүү бригада

Улан-Удын түмэрзамай узелай депогой комсомольско залуушуулай бригада (бригадирынь нүхэр Гордеев) шэнэ сталинска табанжэлэй социалистическэ мүрысөөндэ оролсожо, ажалай үндэр амжалтануудые туйлажа байна. Энэ бригадын эмхитэй коллектив июль һарынгаа даалгабари 220 процент дүүргэ... энэ амжалтануудаараа һанаага... амарангүй июль һара соо хоер һа... рынгаа даалгабари дүүргэхэбди гэ... һэн уялга абаба. Тиигээд тэдэнэр мүнөө эршэмтэйгээр хүдэлмэрилж... байнад.

БУЛАД ЗОРИГТО БОЛЬШЕВИГЭЙ ДУРАСХААЛ ХЭЗЭЭДЭШЬЕ МҮНХЭ

(Ф. Э. Дзержинскиин наһа бараһанһаа хойшо 20 жэлэй ойдо)

Коммунистическэ парти ба Советскэ Союзай ажалшан арад 20 жэлэй саада тээ өөһэдынгөө зэргэһээ булад зоригто революционер Феликс Эдмундович Дзержинскиие алдаһан байна. Гэбэшье тэрээнэй гайхамшагта революционно ажал-ябуулга хадаа советскэ хүн бүхэнэй зүрхэндэ хатадаа мүнхөөр хадагалагданхай.

Тэрээнэй наһа бараһан саг бидэнэрһээ холодон ошохо бүреэ бидэнэрэй дура хүсэлые нэгэ эрмэлзэлгэдэ—тэрээнэй ажал-ябуулгые шудалха ба мүнхэжүүлхэ хэрэгтэ уряалан байна.

Феликс Эдмундович Дзержинский 1877 оной сентябриин 11-дэ түрэһэн юм. Тиин өөрынгөө бага наһые хаанта хархис засагай хатуу бэрхэ дарлалтын үедэ үнгэргөө һэн. Феликсын 5 наһа хүрэжэ ябахада тэрээнэй инаг эсэгэнь наһа баража, Феликсые хайрата эхэнь Елена Игнатьевна Янушевская—Дзержинская гэгшэ хүмүүжүүлһэн байна.

Тэрээнэй бага наһатай байхада эхэнь польско, литовско ба белорусска арадай гашуудалта байдал тухайда хододоо хөөрэжэ үгэдэг байгаа. 1863 ондо болоһон Польско арадай восстани тухай хөөрэлдөөн хадаа Феликсын зүрхэндэ революционно ажал-ябуулгын түрүүшын нүлөөе орхиһон ба хойшодоо энэ нүлөөнь революционно ажал-ябуулгын хүсэн болоһон юм.

12 наһатайдаа өөрынгөө түрэһэн газарые орхижо Виленскэ гимназида ороо һэн. 17 наһа хүрэжэ ябаһан эдир залуухан хүбүүн Феликс болбол түрүүшынхеэ марксистско литературатай танилсажа эхилээ һэн. Тиигэхэ зуураа социал-демократическа кружогто хабаадажа өөрынгөө политическэ эрдэмые дээшэлүүлэн, арад зоной гашуудалта ажабайдалтай танилсажа эхилһэн байна.

1895 ондо 18 наһатай Дзержинский литовско социал-демократиин кружогто ороһон байгаа. Өөһэдынгөө эзэдтэ дарлагдан байгаа. Литвагай эдир залуу пролетариадуудтай хамта Дзержинский ангиин тэмсэл хэжэ эхилһэн байна. Нэгэ жэлэй үнгэрөөд байхада Дзержинский гимназиһаа гаража, 19 наһатайдаа профессиональна революционерэй ажал-ябуулгые эхилээ һэн.

Революционно хэрэгтэ өөрөө һураха зуураа, мүн революционно кадрнуудые бэлэдхэдэг байгаа. Энэ үеһөө эхилэн Феликс Дзержинский болбол олониитэ хүдэлмэришэн ба таряашанай дунда хүдэлмэрилхые тэгүүлэн байдаг һэн.

1897 ондо Феликс Дзержинскиие томо ажаүйлэдбэриин центр болохо Ковно город агитатораар ба революционно хүдэлмэри эмхидхэгшээр эльгээһэн юм. Эгээл иигэжэ партиһаа түрүүшын харюусалгата даалгабариие абаһан ба өөрынгөө бүхы хүсэ шадалые хүдэлмэришэнэй энхэ амгалан байдалай түлөө тэмсэлдэ үгэжэ эхилһэн байна. Нүхэр Дзержинский болбол хүдэлмэришэн бүхэнэй хамтын тэмсэлые эмхидхэхэ зуураа фабрика ба заводуудай хүдэлмэришэдэй хоорондо, мүн городуудай хүдэлмэришэдэй хоорондо революционно барисаа эмхидхэһэн байна. Тиин энэ революционно хүдэлмэриие хаанта засагай жандармын арест таһалдуулаа һэн.

Хаанта засагай жандармнуу болбол Феликс Дзержинскиие 20 наһатай байхадань түрмэдэ барижа хааһан байна.

Феликс Дзержинский болбол өөрынгөө ами наһанай дүрбэнэй нэгэ хубиие сүлэлгэдэ, зарэлгада ба түрмэдэ үнгэргэһэн байна. Тэрээниие хаанта засагай жандармнууд түрмэдэ барижа хаахадаа гар хүлыень түмэр гэнжээр гэнжэлдэг, сохидог наншадаг ба зоболонто байдалда байлгадаг байгаа. Гэбэшье Феликсын булад хатуу зоригые юугээршье нугалжа шадаагүй. Сүлэлгэ ба түрмэһөө хэдэн дахин тэрьелэн гарадаг байһан юм. Хаанашье, ямаршье эрхэ байдалда байхадаа нүхэр Дзержинский болбол өөрынгөө революционно хүдэлмэриие үргэлжэлүүлдэг һэн. Тиигэхэ зуураа ангиин тэмсэлэй эгээл харюусалгата ба аюулта участок дээрэ хүдэлмэрилхые оролдодог һэн.

Варшавска хэрэм гэжэ түрмэдэ хатуу хаалтада орожо, бусад һуугшадһаа таһалаглаһан байгаа. Энэ үедэ Феликс Дзержинский 33 наһатай ябаа һэн. Гэбэшье, тэрээнэй толгойн үһэн сайжа эхилһэн юм.

Хаанта засагай үедэ суурхажа байгаа Александровско централдэ хаагдаад байха үедөө Феликс Эдмундович өөрынгөө революционно хүдэлмэриие улам эршэтэйгээр үргэлжэлүүлһэн байна. Жандармнууд болбол политическэ „заматэнэй“ ажа амидаралай багаханшье архыень үлөөнгүй хаһаһан байгаа. Тиин политическэ „гэмтэд“ болбол нүхэр Дзержинскиин хүтэлбэри доро Александровско централ соо буһалгаа эмхидхэжэ, түрмын харуулшалые хашаанһаа намнажа гаргаһан байна. Тиигэхэ зуураа Александровско централай үүдэн дээрэ „Эрхэ сүлөө“ гэһэн гаршагтай Улаан тугые хиидхэһэн юм. Тиин түрмэдэ һуугшадай ехэнхи эрилтые хангаһанайнь һүүлээр Феликс Эдмундович болбол түрмын баррикадые болюулха зүбшэл нүхэдтөө үгэһэн юм.

Дзержинский хадаа революционно хэрэгтэ гүнзэгыгөөр найдадаг, ажалшан арадай сүлөөлэлтын түлөө тэмсэлдэ ороһон зам хадаа минии ёһотой зам гэжэ тоолодог ба минии ами наһанай хэрэг гэжэ хододоо этигэдэг байгаа.

1908 ондо декабриин 31-дэ Феликс Эдмундович өөрынгөө дневник соо иигэжэ бэшэһэн байна: „...Эндэ түрмэдэ, хододоо шахуу хүшэр хүндэ болодог, зарим үедэ аюулгай болодог... тиибэ ябашье ажабайдалаа шэнээр эхилхэ болоо һаа, би дахин тиигэжэл, энэнэй урдахи шэнгеэр эхилхэ байхаб. Уялгаараашье бэшэ, үгөөрөөшье бэшэ, харин өөрынгөө хүсэлөөр. Энэ хадаа намда ами наһанаймни шухала зүйл болоно“.

Феликс Дзержинский болбол революциин илалтада ба социализмын илалтала гүнзэгыгөөр этигэһэн байна. 1916 ондо Бутырьска түрмэдэ байхадаа Феликс Эдмундовичын хэлэһэн үгые тэмдэглэн, Дзержинскиин дурасхаалда зорюулагдаһан үгэ соогооА. И. Микоян хэлээ һэн.

—Нэгэ жэлһээ хожом бэшэ революци илаха байһандань би найданаб,—гэжэ тиихэдэ Дзержинский хэлэһэн байна. Тиин агууехэ революционерэй хэлэһэн үгэ бодото дээрээ бэелүүлэгдэжэ, 1917 оной февральда хаанта засаг унагаагдаа бэлэй.

Эгээл энэ үдэрһөө эхилэн 40 наһатайдаа Феликс Дзержинский болбол түрмэһөө сүлөөлэгдөө. 22 жэлэй турша соо революционно ажал-ябуулга эршэмтэйгээр ябуулһан Феликс Эдмундович болбол большевигүүдэй дайшалхы жагсаалда оролсон, хүдэлмэришэн ба таряашанай революционно хүдэлөөе ударидалсаһан байна.

Түрүүшын үедэ Московско партийна организациин элибхитэй хүдэлмэрилэгшэ болоһон ба саг зуурын буржуазна правительстводо эсэргүүсэһэн большевистскэ партиин харюусалгата хүдэлмэриие толгойлолсоһон юм. Партиин 6-дахи съезд дээрэ ЦК-гэй составта һунгагдаһан байгаа. 1917 оной октябриин 16-да партиин ЦК-гэй заседани дээрэ Феликс Эдмундовичые партийна центрын составта һунгаха зуураа, зэбсэгтэ восстаниие нүхэр Сталинтай хамта хүтэлбэрилхые даалгаһан байгаа.

Мүн октябрь һарада Ленинэй болон партиин ЦК-гэй үүсхэлээр Сэрэгэй Революционно Комитет эмхидхэгдэһэн юм. Октябрьска революциин үедэ ба мүн тэрээнэй илаһанайшье хойто тээ нүхэр Дзержинский болбол гадаадын ба дотоодын хорото дайсадые үгы хэхэ тэмсэлые хайра гамгүйгөөр ябуулһан байна.

1917 оной декабриин 20-ой үдэр Арадай Комиссарнарай Совет болбол ВЧК (Бүхэроссийска Онсо Комисси) бии болгохо тухай түүхэтэ тогтоол гаргаһан байна. Энээнтэй дашарамдуулан энэ харюусалгата тушаалда хэниие хүгэлбэрилэгшөөр табихаб гэһэн асуудал гараһан юм. Тиин энэ хүдэлмэридэ революциин хэрэгтэ үнэн сэхэ ба большевистскэ зоригтой хүн дэбжүүлэгдэхэ ёһотой байгаа. Ленин—Сталинай парти болбол ВЧК-гэй харюусалгата тушаалда Феликс Эдмундовичые Дзержинскиие томилһон юм.

Агууехэ революционер Феликс Эдмундовичын ажал ябуулга болбол советскэ гүрэнэй бүхы хүгжэлтэнүүдтэй нягта барисаатай байна.

Нүхэр Дзержинскиин толгойлжо байгаа ВЧК болбол залуу Советскэ орондо добтолһон гадаадын ба дотоодын контрреволюционно заговорнуудые хайра гамгүйгөөр усадхаһан ба хариин гүрэнүүдэй тагнуулшалые үгы хэһэн юм. Тиихэтэй хамта Дзержинский болбол ажалшан арадай энхэ амгалан байдалай түлөө өөрынгөө бүхы оролдолгые үгэдэг байгаа. Советскэ правительство болбол Ф. Э. Дзержинскиин дайшалхы габьяае тэмдэглэжэ 1919 ондо дайшалхы Улаан тугай орденоор шагнаһан юм.

Советска арадай ажахын хүгжэлтын жэлнүүдтэ нүхэр Дзержинский болбол зам харилсаанай Наркомой тушаалда хүдэлмэрилөө. Владимир Ильич Ленинэй наһа бараһанай һүүлдэ нүхэр Сталинай дурадхалаар, 1924 оной февралиин 2-то Арадай Ажахын Дээдэ Соведэй түрүүлэгшөөр һунгагдаһан байна. Коммунистическэ парти ба советскэ Эхэ оронойнгоо хэрэгтэ өөрынгөө ами наһые үгэһэн дүрсэтэ большевик Феликс Эдмундович Дзержинский 1926 оной июлиин 20-до наһа бараһан байна.

Ф. Э. Дзержинскиин гайхамшагта ажал-ябуулга хадаа манай советскэ арадай зүрхэндэ хэтэ мүнхэдөө мартагдахагүй.

Н. Барлуков.

Арадай үльгэршэ Аполлон Тороев

АРМААН ДУРМААН ХОЁР

(Үльгэрһөө отрывок)

...дэр тэнгэри
...улэтэй байна,
...гэн дэлхэй
...роотой байна.

...ан мүрэн
...ртай байна,
...ла хада
...дхартай байна.

...інай дайраһан
...йда дээрэ,
...рэг суурай
...рүүн дунда,
...аан Арми

...он хоногто
...шагта дайсанине
...тан тодобо.

...сэлтэ газарта
...бэрөөн гараба,
...улта газарта
...ан гараба.

...ə тэндэ
...е бухэнһөө
...эр буугай
...хараан гарана.

...на яана
...а ой соо
...дэ һомоной
...дэраан дуулдана.

...аран ябаһан танкнууд
...а дунда зогсоно,
...харин ябаһан мотоциклнууд
...эр дээрээ хосорно...

...ар дэлхэй
...ьянан байба,
...н далай
...ьядан байба.

...а хээрээр
...ан хушуутай
...ю танквууд
...а хэршэнэ дайсанине

...оргой доогуур
...ан гал
...отон соглон,
...а бутарна.

...тэри газар хоерой
...г дунда,
...сэтэ олон самолет
...хинэжэ байба.

...и агаарта
...идэн ниидэн,
...э шубуун шэнги
...н халин байбад.

...а урдаһаа
...ан галаар хайралдан,
...сага шубуун шэнги
...аралдажа байба.

...тамгатай самоледууд
...ранай газарһаа
...дуун шэнги шууяжа,
...уха доошоо унана.
...гэриин тэг дунда

Тэһэрэн байна снаряд,
Дайда газарай дунда
Дэлбэрэн байна динамит.

Түрүүлэн ороһон дайсан
Тэрьедэжэ эхилбэ,
Хушууран ерэһэн дайсан
Хууxаржа захалба.

Урда байһан командир
„Ура!“ гэжэ хашхарба,
Харатан дайсанда
Хатуу сохилто үгэбэ.

Армаан Дурмаан хоёр
Ами бэеэ шаналнагүй,
Далайса бухэндөө дайсанине
Даран дабтан байбад,

Хаба шадалаа буурангүй
Хариин харатанине
Хумин татан байбад.
Эршэ хүсөө буурангүй

Эзэрхэг дайсанине
Эбхэн нугалан байбад,
Бөөрхэг хоротой дайсанине
Бэһэлэн тойрон абабад,

Хүсэндөө найданги дайсанине
Хүреэлэн усадхан байбад.
Уймар муухай дайсан
Уруу гэдэргээ унанхай,

Шархатаһан немецүүд
Шашхалдажа хэбтэбэ.
Армаан Дурмаан хоерой
Амяа даран харахадань

Тэгшэ байһан газар
Болдог болон байба,
Болдог байһан газар
Тэгшэ болон байба.

Хас тамгатай танкнууд
Хамха бууһан байба,
Үлэнхэ дайсанай самоледууд
Утаа бушхан хэбтэбэ.

Буугай дуун намхажа,
Һултадаа манайхин сугларбад,
Ташаганаса энеэлдэн,
Тамхяа татан байбад,

Урматайгаар энеэлдэн
Утаа гарган байбад.
Дивизиин командир
Дивизиингээ хүбүүдэй

Байлдаанай газарта
Баатарлиг байһандань
Баранай гарыень барин,
Баяр хүргэн байба.

Бурят-монгол арадай
Үнэн сэхэ хүбүүдтэ
Олоной дундаһаа илгаран
Улаан хоёр боецүүдтэ

„Амар мэндэ хүргэнэм!“—гэжэ,
Армаан Дурмаан хоерые
Амаршалан байба командир.
Вүрхэг байһан агаарта

Булжамуур шубуун жэргэнэ.
Бороотой байһан дэлхэйдэ
Наранай туяа наадаба.

АПОЛЛОН АНДРЕЕВИЧ ТОРОЕВ
Р. Мырдыгеевэй зураһаа И. Красавцевай репродукци.

Үльгэршэ Тороевтой уулзалга

Тунгалаг һайхан уһатай Эдэ голой эрье дээрэ наран тээһээ гурбан сонхотой байшан гэр харагдана. Энэ гэрһээ хонгео дуутай хуур лимбын хурсахан абяан дуулдан байна. Хирэ болод гээд лэ шанга дуутай хоолойгоор хуурайнгаа аялга дахуулан дуулха шэмээ тэндэһээ шэнхинэнэ. Энэ гэрэй үндэр гэшхүүрые үгсэн ороходомни, гэрэйнгээ баруун талада Бурят-Монголой суута үльгэршэ Аполлон Тороев Эхэ ороноо хамгаалгын дайнай геройнууд тухай болон «Армаан Дурмаан хоер» гэжэ шэнэ үльгэрые бишиихан хүбүүндээ хэлэн хөөрэн һууба.

—Мэндэ амар—гэжэ дохиходомни, намайе дуугаарпи танижа, хүхин хөөрэн мэндэ амарые хүргэн, ташаганаса энеэбэ.

—Город Улан-Удэдэмнай ямар һонин болоноб даа?—гэжэ асуухатаяа хамта, мүнгөөр гоеолтотой гааһаараа тамхяа удхан һууба.

Бишпихан хүбүүниинь гуламтаяа тойрон, аабар таабар гэшхэлжэ хабшагта улаан сог хабшажа абаад, эбынгаа урда зогсон «аба, тамхяа носоо» гэжэ эрхэ зөөлэн зангаар абадаа хандаба.

—Өө, альбамни! Хүбүүмни туһала оробо ха юм—гэжэ эрхэ монсог хүбүүнэйнгээ торгон хара үһыень өөдэ доошонь эльбэн дэльбэн һууһаар үльгэрөө эхилнэ.

Хүхэ ногоон дээрэ эльгэлэн хэбтэжэ «Армаан Дурмаан хоёр» гэжэ үльгэрөө хөөрэнэ. Оршом шадарань тон һонорхон, үбһэ ногооной хоншуухан үнэр хангалтана. Шэнэ үльгэрэй дээжые шэхэнэй шэмэг болгон дуулан шагнан һууба.

Туяа сасан байһан тунгалаг һайхан наранай наагуур һэмжэн сагаан үүлэнүүд харагдаба. Хура бороо һуулга һабаар адхаһандал шууяба. Ажалда ябаһан колхознигууд борооһоо хорохоео һубаран ерэжэ үльгэршэ Тороевой энэ үльгэрые шагнан һуулсабад.

Арадай үльгэршэ Аполлон Тороев «Армаан Дурмаан хоёр» гэһэн энэ үльгэрөө арба тухай хоног соо банан дабтан һуужа зохеогоо. Энэ үльгэрһөө гадна Ленинэй нэрэмжэтэ колхозой суута һаалиша Таниин тухай шэнэ шүлэг зохеожо, тэрэнээ намда хөөрэжэ үгөө бэлэй.

А. ШАДАЕВ.

ШЭНЭ ДУУНУУД

Эсэгэ багша Сталин

Эсэгэ багша Сталин
Һаридаг мундаргые гэрэлтүүлһэн
һара наран хоёр лэ,
Хара зониие гэгээрүүлһэн
Хамагай эсэгэ Сталин лэ.

Алтай мундаргые гэрэлтүүлһэн
Алтан наранай туяа лэ,
Арад зониие баяжуулһан
Абай мэргэч Сталин лэ.

Хатуу булад мэдүүжэн

Хадын модоной хатуушье һаа
Хатуу булад мэдүүжэн,
Харатай дайсанай мэхэтэйшье һаа
Хурдан „Катюша“ мэдүүжэн.

Бооршин модоной бүхэшье һаа
Булад һүхэ мэдүүжэн,
Буртаг Германиин хүсэтэйшье һаа
Бомбо һомон мэдүүжэн.

Баатар Балдынов

Буруу үзэлтэ немецые
Бута сохиһон Балдынов
Совет гүрэндөө суурхаһан
Солото Баатар Балдынов.

Дурлай һайхан нютагнай
Дулаа татаад дундигас гээ,
Герой мэргэн Балдыновнай
Орденоор гэрэлтээд ялагас гээ.

Хара һанаатай самурайе
Хамха сохиһон Балдынов,
Арад зондо алдаршаһан
Алдарта Баатар Балдынов.

Дандаа һайхан нютагнай
Дулаа татаад дундигас гээ,
Герой генерал Балдыновнай
Орденоор гэрэлтээд ялагас гээ.

Жамбал баатар

Түмэн хээтэй ургымнай
Түнхэн нютагаа шэмэглээл,
Жамбал Баатар хүбүүмнай
Жаргаланта ороноо шэмэглээл.

Хүхэхэн намаатай хуһамнай
Хоймор талаяа гоёогоол,
Хабатай герой Жамбалнай
Хамаг зоноо баярлуулаал.

Ургы сэсэг бадаржа,
Ула хадаяа үнгэжүүлээл,
Солото Баатар тодоржо
Совет орондоо суурхуулаал.

Еохор наадан

Улаан галай ошониинь
Украиныя саана улалзаа
Үзэлсэхөөр ерэһэн немецүүд
Үхэл тээшээ талииба.
Еохор, еохор ёохорлоо
Еохор наадаа эхилээ!

Хүрин улаан дүлэниинь
Киевэй саана хүхэлзээ,
Халдаад ерэһэн немецүүл
Хабаяа таһараад һарнайгаа.
Еохор, ёохор ёохорлоо
Еохор наадаа эхилээ!

Хаба ехэтэ „Катюша“
Карпадай саана ханхинаа,
Хариин хорото дайсадууд
Хамараа барин һарнайгаа
Еохор, еохор ёохорлоо-
Еохор наадаа эхилээ!

Шуумар баатарнууд

Шуумар түргэн баатарнууд
Шуурган шэнги шууяба,
Шулуун хэрэмтэй Берлиниие
Шуура сохин оробо.

Эрлиг шуһаша Гитлерые
Эшээн дээрэнь сохибо.
Түргэн түжэр баатарнууд
Түрин сохин түрьебэ,

Түмэр хүреэтэй Берлиниие
Түгдэ сохиы оробо.
Эрлиг шуһаша Гитлерые
Эшээн дээрэнь сохибо.

Хадын хатуу шулууе

Хадын хатуу шулууе
Хайлаа һүхөөрөө хамхалаабди,
Хашаагаар бэхилһэн Берлиниие
Хабатай Армяараа хамхалаабди

Воориин бүхэ шулууе
Буладхан һүхөөрөө буталаабди,
Бэхеэр бүхэлһэн Берлиниие
Баатар хүсөөрөө буталаабди.

*)Энэ дуунуудые А. Тороевһоо А. Шадаев бэшэжэ абаба.

Партизанай дуун

Шуһата муухай Гитлер
Үнэр баян Украиным
Шолмотон түргэдэн ожорлойш,
Эзэлээб гэжэ һаналайш,
Алтан тарьятай Украиным
Абааб гэжэ һаналайш, —
Улаан манай партизанууд
Оролсохоёо мэдэхэ.
Абаһан эзэлһэн дайдаяа
һөөргэнь манда үхэлши,
Улаан манай партизанууд
Дүрэеэ гартаа абахал.

Хулууша хүдалша Гитлер,
Хоргуугаар манда ожорлойш,
Үргэн баян Украиным
Эзэлээб гэжэ һаналайш, —
Улаан олон партизануудлай
Угаа мэргээр оролсохол.
Үргэн баян Украинаһаан
Үлдэжэ гаргаха хабатайбди.
Үргэн баян Украинаяа
Хэндэш үхэгүйбди.
Дэндүү олон партизанууд
Дүрэеэ гартаа абахабди.

Аполлон Тороевой үльгэрнүүд

...дарта үльгэршэ Аполлон Анд...ич Тороевые манай Бурят-...голой арад түмэн һайса мэдэхэ ...рэнэй үльгэр дуунуудые ho...он шагнадаг байна. Аполлон ...реевич эхэ оронойгоо баатар хү... арадайнгаа ажана амгалан ...эжэ һууһан алдар солыень ...н дуулдаг юм.

...оллон Андреевич алдарта үль...э болотороо ута бэрхэ замые ...жа гараа. Боохоной баяшуулэ... ...г боложо ябахадаа, боосооной ...һоо унажа, нюдэеэ гэмтээ... докторой хүлһэ түлэхэ хэдэн ...игэй олдохогүй ушарһаа, гай...шагта үльгэршэ бүхэ наһандаа ...хагүй болоһон байна. Гэбэшье, ...лон Андреевич энээндээ гол...н муудангүй, хүн боложо түрэ...ашаяа арадтаа үзүүлхэб гэһэн ...н һанаае һанаалба.

...аншьегүй абьяас шадабари ехэ... Аполлон Андреевичын энэ һа...ннь гүйсэжэ, «шагаабаритайхан ...ээ шагнахаар, шадар һууһан ...өө дуулахаар» онтохон хэлэ...илээ һэн. Тэрэнэй үльгэр он...нуудынь анзаһашад, үхэршэд ...шод, үрэ бэеэ үлгыдэжэ һуу...эжы абанарай сээжэ сэдьхэлы... долгисуулжа, тэдэнэр одо му...эй оротор залиртаранъ үльгэр... үльгэрые дуулажа, тэрэниие ...оод һүдаг байгаа. Гэхэтэй ...а баяд ноед мэхэшэ гохоно... ...ниие доромжолжо хэлэһэн үль...інь тухаа дууша Тороевые хар...ка газаашалжа байһан байна.

Ажалшан арадта эрхэ сүлөөе олгоһон советскэ засаг хадаа Аполлон Тороевто бэлиг шадабаряа дүүрэн гүйсэд һалбаруулжа, социалистическэ ажабайдал байгуулха ябадалда хабаадалсаха арга нүхэсэлые дүүрэн олгобо. Аполлон Андреевич өөрынгөө үльгэр зохеэл бүхэн соо арад түмэндэ жаргалта байдалай жолоое адхуулһан Ленин Сталин хоерой залиршагүй алдар габьяае һайшаажа дууладаг байна. Агууехэ Сталинай алдар солые магтажа тэрээндэ арад зоной яашагүй ехэ дуратай байһаниие харуулжа:

Хамагта хүндэтэй Сталин
Хадаһаа үлүү үндэрши,
Бүхэ ехэ дэлхэйе
Бараниие хаража толотообош!
Нүхэр Сталин баатарнай
Наранһаа үлүү хүсэтэйш,
Бүхэ ехэ дэлхэйе
Бараниие тойрожо толотообош!
...Ойн модод ойгоороо,
Тайгын ан тайгаараа,
Дайдын ногоон дайдаараа,
Тэнгэриин шубууд тэнгэреэрээ,
Далайн загаһад далайгаараа,
Дэлхэйн амитан дэлхэйгээрээ
Баатар нүхэр Сталинда
Бултадаа баярые хүргэбэ!—гэжэ

үльгэршын баян сээжые уудалан, гоеор түүрээнэ.

Аполлон Тороев нилээд олон дуу үльгэрнүүдые зохеоһон байна гэбэл, тэрэнэй хөөрэжэ үгэһэн «Эрэ Тохол Мэргэн», «Үреэлэ хүбүүн», «База Баламжа хоер», «Муу хара», «Эхэ хүбүүн хоер» гэжэ үльгэрнүүдынь 1941 ондо тусгаар ном боложо хэблэгдэн гараһан ба мүн баһа «Ленин багша», «Сталин баатар» гэһэн үльгэрнүүдынь удаалан хэблэгдэбэ.

Аполлон Андреевич хадаа Эхэ оронойнгоо политическэ ажабайдалда эдибхитэйгээр хабаадалсадаг ба парти, правительствын ябуулжа байгаа бүхы хэрэгүүдтэ үнэн шударгаар оролсодог байна. Манай эхэ оронда шуһаша Гитлерэй добтолон орожо, Эхэ ороноймнай гуламта болохо нангин Москва тээшэ өөрынгөө зэрлиг полкнуудые лабшуулан байхадань, Аполлон Андреевич тэрэниие үнэн зүрхэнһөө үзэн ядаһандаа:

Түргэдэжэ ябаһан бэешни
Түргэнөөр хосорхол,
Уланхатажа ябаһан бэешни
Улаан галда дүрэхэл!—гэжэ ухаа

бодолойнгоо оёорһоо хамаг зоной сэдьхэл һанаае дэлбэлэн хэлээд, арад зондоо хандажа:

Зүбэй түлөө
Зэргэ барандаа оролсохобди,
Ажалай түлөө
Адли бултадаа оролсохобди,
Хариин хоротон дайсаниие
Хамха сохин түрихэбди!—гэжэ

этигэл найдал дүүрэн омог дорюун аялгаар дулаа һэн.

Сталинградта болоһон Агууехэ илалтын хүсэтэ долгин үльгэршын һанал хүсэлыень баясуулжа, тэрэнэй сэдьхэлһээнь «Сталинград» гэжэ поэма гараба.

Дүрбэн жэлэй ехэ дайн байлдаанай дүүрэһэнэй һүүлээр Аполлон Тороевой хани хүршэнэрынь дайнай газарһаа бусажа, үльгэршэдэ дайшалхы ябадалнуудаа хөөрэжэ үгэбэ. Энээн дээрэһээ үльгэрлэн абажа, хариин харатаниие манай бурят-монголой эрхим хүбүүдэй гам хайрагүй сохижо ябаһан гайхамшаг тэмсэлые харуулжа, Аполлон Тороев «Армаан Дурмаан хоер» гэжэ шэнэ үльгэрые найруулба.

Үргэн баян бурядай талада үдэһэн Эхэ орондоо үнэн шударгаар хүмүүжүүлэгдэһэн Армаан Дурмаан гэжэ нэрэтэй хани хүршэ хүбүүд аба эжынгээ һайн юрөөлые дуулажа, айл аймагаархинаараа «таанар һуун жаргагты», «бидэнэр ябан жаргая» гэжэ баяраа хэлсээд, сой мүнгэн дүрөөгөө хан гүүлэн, һухай улаан ташуураа шаб гүүлэн, араатай сэргынгээ узуурта адха шорой бурд гүүлэн, арбан жалгын саанаһаа малгайнгаа залаа һахас гүүлэн, зоной заһамал харгыгаар:

Уһа мүрэнэй
Уташье һаа
Тэмсээнэй газарта
Түргэнөөр ерэбэ.
Харгы замай
Холошье һаа
Байлдаанай газарта
Бултадаа ерэбэ.

Саашань Аполлон Тороев хадаа немецкэ сэрэгүүдэй ябаһан ерэһэн газарта уһа мүрэнэй шэргэжэ, ой тайгын шатажа гэр баранай дүрэжэ, хото балгадай орондо хоолой үрхэнүүдэй сэрбылдэн үлэжэ байһые харуулна. Энэ болбол дайнай эхиндэ гитлеровскэ армиин манай баян үргэн дайда худар орожо ябаһан хүндэ бэрхэ саг үе тухай хэлэгдэнэ гэжэ элихэн мэдэхээр байна.

Армаан Дурмаан хоёр эбтэй эетэй хани нүхэд байһандаа саг үргэлжэ хатуу тулалдаануудта хамтадаа ябана. Дивизиин командир эдэ хоерто хамта суттаа дүүргэхэ даабари үгэнэ. Армаан Дурмаан хоер хамта ябаа сагтаа аюул бэрхэшээлнүүдтэ тогтон торонгүй, сэсэн мэргэн ухаагаараа дайсаниие мэхэлжэ, тэрээндэ хүндэ хүшэр хоролто хүргөөд, өөһэдынгөө частьда бусажа ерэнэ. Армаан Дурмаан хоерой хоорондохи эб найрамдалынь хадаа Аполлон Тороевой шэнэ зохеолойнь арадай хуушан үльгэрнүүдтэй үндэһэ узуураараа холбогдолтой байһыень гэршэлнэ. Манай ехэ ехэ үльгэрнүүдэй геройнуудынь ганса гансаараа тэмсэһэндээ хүсэтэй байдаг бэшэ, харин өөһэдынгөө хани нүхэдтэй халуун найрамдалтай байһандаа диилдэшэгүй хүсэтэй болодог.

Армаан Дурмаан хоер дайсанай ехэ буунуудай байһан газарые тагнан оложо, өөһэдынгөө артиллеридэ заажа үгэнэ. Удаань өөһэдөө уһа мүрэндэ хашагдажа, дайсанда баригдаха болоходоо һайн һанаатай үбгэнтэй ушаржа, тэрэнээр газаршалуулжа партизанска отрядта ошобо. Уданшьегүй манай хоер геройнууд партизануудай дунда суутай боложо, хоер хабсагайе холбоод байһан дайсанай хүүргые буталхаар эльгээгдэбэ. Эдэниие урда мэтэ бэрхэшээл хүлеэжэ байба гэбэл, тэдэнэр даабаряа дүүргэхэ болоод ябатараа немецүүдтэ баригдаба. Гэбэшье, эдэнэр зан зоригоо хубилангүй дайсанай һураһан асуудалнуудтань сэсэн бэрхээр харюусажа, тэрэниие торгожо байба... һүүлэй һүүлдэ Армаан Дурмаан хоер немецүүдһээ зугадажа, хэдэн ехэ бэрхэшээлнүүдые дабаһанайнгаа һүүлээр хоер хабсагайе холбоһон дайсанай хүүргые бута сохижо, нүхэдтөө бусажа ерэһэн юм.

Энэ үльгэр хадаа илалта түгэс Эсэгэ ороноо хамгаалгын дайн байлдааһаа үндэһэлжэ ургаба. Иимэһээ энэ үльгэр гүнзэгы ехэ удхашанартай ба манай агууехэ тэмсэлтэй бата холбогдолтой байна.

Аполлон Андреевич Тороев болбол манай Бурят-Монголой үльгэр зохеолнуудые шэнэ шэнэ жэшээнүүдээр гоеохоһоо гадна хорото гитлеровецүүдэй муухай аашыень шадабаритай бэрхээр энэ зохеол соогоо элирүүлнэ. Гитлеровецүүд болбол «арбан гурбан тархитай абарга шара могойтой» тон адли ба үлүүшье хоротой байна гээшэ.

Дивизи, дивизиин командир, танк, динамит, автомат—гэхэ мэтын шэнэ шэнэ үгэнүүдые энэ үльгэр соо зүбөөр хэрэглэһэн ябадал болбол Аполлон Тороевой үльгэрынь бодото ажабайдалһаа урган гараа гэжэ харуулна бэшэ гү?

Бурят-монголой культура, экономикые шэнжэлхэ институдаар хэблэлдэ бэлэдхэгдэһэн Аполлон Тороевой «Армаан Дурмаан хоер» гэжэ үльгэрэйнь хэблэгдэн гараха ябадал болбол манай республикын гэгээрэл болбосоролой ажабайдалда һонирхолтой зүйл мүн болоно.

Ж. ТУМУНОВ.

Электрическэ угорь (могоохой)

Нью-йоркын акварнум соо 2 метр шахуу ута электрическэ угорь байдаг. Энэ загаһан үдэр соогоо 2 неоново лампочкануудые носоохо электроэнерги бэеэ гаргадаг байна.

Мүнөө үедэ электрическэ угорь эд проволокоор гэжэгыдэхэдэ лэ электроэнерги үгэдэг болонхой. Тиигэжэ үдэрэй гурба дахи хүн зоной һонирхохын түлөө гэжэгыүүлдэг юм. Тэрэ угориин гаргадаг электрическэ ток 125-200 вольт хүсэтэй байна.

„Эрэгүй хара эхэнэр" гэжэ абаахай

ОША-гэй урда штадуудта „Эрэгүй хара эхэнэр" гэжэ нэрлэгдэһэн тон хоротой абаахай байдаг юм. Тэрэ абаахайда «Олониитын дайсан" гэжэ нэрэ үгтэнхэй ба хараһан лэ хүн тэрэниие алаха еһотой байна.

Урдань „Эрэгүй хара эхэнэрэй" хороор индеецүүд годлиео хоротуулдаг һэн. Тиимэ годли шубууе зүбхэн лэ дайража тудаа һаа хоролон аладаг байгаа. Тэрэ абаахайн хорон хадаа эгээл хорото могойн хоронһоо үлүү байха юм

Уһанда абтажа байһан олтирогууд

Географическа карта дээрэ мүнөөшье гурбан олтирогуудые Лаптево далай соо оложо болоно Энэ олтирогууд Васильевский, Семеновский ба Столбовой гэжэ нэрэнүүдтэй байгаа. Теэд 1936 ондо Васильевскэ олтирог бүрин уһанда абтаһан, Семеновско олтирог бишнихан үлэһэн байгаа һэн. Шэнжэлээд үзэхэдэ, тэрэ олтирог нэгэ жэл соо 430 кв. метр уһанда абтаһан байна. Хододоо тиигэжэ угы боложо байһан һаа 1950 ондо бүрин уһан доро ороходо байна.

Эгээл томо амитан

Дэлхэй дээрэ эгээл томо амитан гэхэтэ, кит загаһан болоно. Тэрэниие юунтэйшье жэшээлэшэгүй Кидэй хажуудa тон томо заан бишиихан карлик шэнги харагдаха юм

Хэрбээ, айхабтар томо шэгиүүр бүтээжэ, нэгэ таладань кит загаһа табяа һаа, шэгнүүрээ тэнсүүлхын түлөө нүгөө талаһань 35—40 заануудые табиха болохо һэмди.

Утань 30 метр ба хүнд нь 150 тонно болодог кит загаһанууд дайралдаа һаа, юрэ гайхалтай бэшэ байна. Нэгэ тиимэ кит загаһанһаа 60.000 килограмм мяха,30.000 шахуу килограмм өөхэ. 25.000 килограмм һахал абтаһан байна. Энэ кидэй гансахан хэлэниинь 35 тон ба эльгэниинь-тонно үлүүтэй болоһон байгаа.

Гадна һая түрэһэн кит загаһанууд мүн горьтойхонууд байдаг. Мэнэ һая түрэһэн бишнихануул кит загаһанууд 7—8 метр утaтай ба 2 тонно шахуу болодог юм. Эдэ бишнихануул загаһанууд үдэр бүхэндэ 100 килограмм нэмэдэг ба 7—8 һара болоод байхадаа 24 тонно болодог.

Далайн уһанай баялиг тухай

Далайн уһан соо 3 процент дабаһан байдаг. Тиимэһээ нэгэ кубическа километр далайн уһанһаа 30.000.000 шахуу тонно дабһа абажа болоно.

Мүн тэрэ кубическа километр далайн уһанһаа 2.000 тонно алюмини, 1.500.000 тонно магни, 70,000 тонно бром 50.0 00 тонно иод ба 50 килограмм хүртэр алта абажа болохо байна гэжэ тоологдоно. Теэд далайн уһанһаа алта абалга, алтанайгаа үнэ сэнгһээ хоер дахин үнэтэй болохо байна. Тиимэһээ уһанһаа алта абалга олзогүй ажал болоно гээшэ.

Үбһэ хуряалгада хэзээ ороходо юм?

КАБАНСК. Үбһэ ногооной ургаса хүсэбэ. Түрүү колхозууд үбһэ хуряалгада олоороо ороод байна. Теэд, зарим нэгэн колхозууд элдэб „шалтаг" бaряад, үбһэ сабшалгаяа үшөө эхилээдүй байха юм.

Жэшээлхэдэ, Карл Марксын нэрэмжэтэ колхозой сабшалан дээрэ үбһэ ногоонь ургажа үни хүсөө. Июлиин түрүүшын үдэрнүүдтэ үбһэндэ гараха ёһотой байһан аад, мүнөө хүртэр нобшорһоор байнад. Һаад болоһон шалтагааниинь хадаа июлиин 7-до „Иваново үдэр" хүртэр үбһэ ногоон ургажа үшөө хүсөөгүй, тиимэһээ үбһэ сабшаха аргагүй байнабди гэлсэдэг байгаа.

„Красноармеец" ба Калининай нэрэмжэтэ колхозуудай хүтэлбэрилэгшэд баһал иимэрхүү шалтагуудые баринхай. „Намаг газартамнай уһан гараа, добо газарай сабшалангай ургаса гүйсөөдүй гэжэ эшэхэ нюургүй һуунад. Эдэнэр үбһэ сабшалгые түүбэрилжэ хэхэ аргагүй байгаа гэжэ хэншье хэлэхэгүй. Эдэ колхозуудтай зэргэлжэ һууһан нэгэ адлихан условинуудтай хүршэ колхозуудынь үбһэндөө үни ороод, хэдэн зуугаад гектар сабшаһан байха юм.

Калининай нэрэмжэтэ колхозой правлениин түрүүлэгшэ нүхэр А. Горбунов гэгшэ үбһэ хуряалгые хаһа саг соонь эмхидхэхын орондо загаһа наймаа Улан-Удэ город ошоод хэдэн үдэртэ ябана.

Тоһо тушаалгаяа дүүргээ

Баунтын аймагай «3-яя пятилетка» гэжэ колхоз (түрүүлэгшэнь нүхэр Распопов) гүрэндэ тоһо тушааха энэ жэлэйнгээ даалгабарие хүсэд дүүргэбэ. ВКП(б)-гэй райкомой ба аймгүйсэдком энэ амжалтатайнь дашарамдуулан тус колхозой члэнүүдтэ баярые хүргэһэн байна.

Медальнууд барюулагдаба

Һаяхан Баунтын аймсоведэй гүйсэдкомой түрүүлэгшэ нүхэр Непомнящий гэгшэ СССР-эй Верховно Соведэй Президиумэй үмэнэһөө «1946—1950 онуудта Эсэгэ ороноо хамгаалгын Агууехэ дайнда хэһэн шэн габьяата ажалай түлөө» гэһэн 13 медальнуудые аймагайнгаа ажалшадта барюулһан байна. Тэдэнэй тоодо колхозой түрүүлэгшэнэр нүхэд Распопов, Домбровский, Саранчин, сомоной соведэй түрүүлэгшэнэр нүхэд Кощин, Иванов, врач Бадашкеев ба бусад медальнуудые абаһан байна.

Комсомольско-залуушуулай бригадын бригадирнуудай зүблөөн

Гүрэнэй заводой комсомольско эхин организациин комитедтэ һаяхан комсомольско-залуушуулай бригадын бригадирнуудай зүблөөн үнгэргэгдэжэ «Сепаратор үйлэдбэриигын гол программа яажа дүүргэгдэжэ байнаб» гэһэн асуудалые хэлсэһэн байна. Энэ зүблөөн дээрэ бригадирнууд Валандин. Мухтарулин гэгшэд бригадануудай хүдэлмэриин дутуу дундые хэлэһэн ба яажа сепаратор үйлэдбэрилхэ даалгабаряа уридшалан дүүргэжэ байһанаа хэлэһэн байна. Зүблөөн болбол тус бригадануудай дутуу дундые түргэн һайжаруулха тухай тогтоол баталба.

Колхозой харилсан туһалалсаха касса

Хүдөө-ажахын артелэй уставай 11-хи зүйлэй еһоор колхозой олзын 2 процентэнь инвалидуудта, үтэлэгшэдтэ, Улаан Армиин албахаагшадай бүлэнэртэ харилсан туһаламжа үзүүлхэ фондодо ошохо ёһотой. Энэ фондые колхозой харилсан туһалалсаха касса эрхилдэг юм.

Баунтын аймагай «1-ое мая» гэжэ колхоз энэ хэрэгые тон зүбөөр эмхидхэжэ шадаһан байна. Колхозой харилсан туһалалсаха кассын түрүүлэгшэ нүхэр Кузнецов тус кассада ороһон мүнгэн зөөрие тон зүбөөр хубаарилдаг байна. Һүүлэй мэдээгэй ёһоор тус колхозой харилсан туһалалсаха касса болбол инвалидуудта 2170 түхэриг хубаажа үгөө.

Артистнуудта лекци болобо

Һаяхан Бурят-Монголой гүрэнэй Ленинэй орденто хүгжэмтэ драмын театрын артистнууд «Образ дээрэ яажа хүдэлмэрилхэб» гэһэн темээр РСФСР-эй габьяата артист А. И. Канинай тон һонирхолтой лекци шагнабад. Тус лекциие театрай залуу артистнууд барандаа шахуу шагнаа, мүн тэрэшэлэн республикын габьяата артистнууд Балдаков, Иванов ба бусад хабаадалсаба. Энэ лекци болбол театрын комсомольско эхин организациин үүсхэлээр эмхидхэгдэһэн байна. Тиимэ дээрэһээ комсомольско организациин саашадаа энэ мэтэ лекцинүүдые үргэлжэ эмхидхэжэ байхыень лекци шагнагшад хүсэнэ.

Ж. Цыдендоржиев.

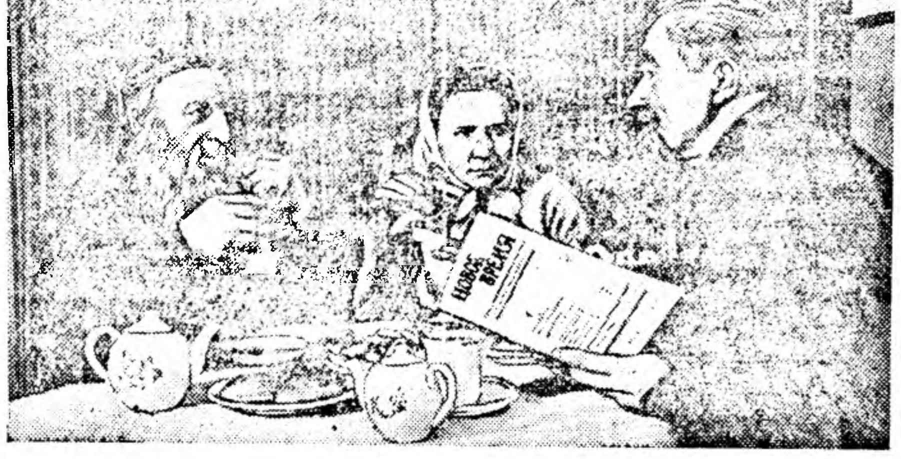

Хүдөөһөө ерэһэн колхозниигуудай сайлаха газарнууд Красноярскда нээгдэнхэй. Тэндэ хүйтэн ба халуун эдеэ, булочна ба кондитерскa зүйлнүүдые худалдан абажа, шэнэ газетэнүүд болон журналнуудые уншажа болохо байна.

ЗУРАГ ДЭЭРЭ: Красноярска колхозно рынко дээрэхи № 3 сайлалгын газар.

С. Малобицкиин фото. (ТАСС-эй фотохронико).

Нэгэдэмэл Нацануудай организациин генеральна секретариин уялгые гүйсэдхэгшын ябуулһан бэшэг

НЬЮ-ЙОРК, июлиин 13.(ТАСС). Нэгэдэмэл нацануудай организациин генеральна секретариин уялгые гүйсэдхэгшэ Соболев гэгшын Нэгэдэмэл нацануудай организациин составта ороһон 51 оронуудай правительствонуудта эльгээһэн бэшэгые Нэгэдэмэл нацануудай организациин штаб-квартира тунхаглаба. Гадаадын хэрэгүүдэй Министрнүүдэй Соведэй члэнүүд болбол июлиин 29-дэ нээгдэхэ амгалан тайбанай конференцитэй зэргэшүүлхэгүйн тула, Нэгэдэмэл нацануудай организациин Генеральна ассамблеяе сентябриин 23-да зарлаха гэжэ тогтоон һайшааба гэжэ эльгээһэн бэшэг соо заагдана. Хэрбээ июлиин 20 хүртэр ямар нэгэн гомодолой ороогүй хада, Нэгэдэмэл нацануудай организациин члэнүүд болбол урид зарлаг болзорһоо гурбан неделиин дэ гү, али сентябриин 23-д генеральна ассамблеяе зарлаха мэдэхэ болоно гэжэ Соболев шэлэн өөрынгөө эльгээһэн бэшэгтэ зааһан байна.

Нэгэдэмэл нацануудай организациин штаб-квартира болбол организациин генеральна секретарь Трюгве Ли гэгшын июлиин гадаадын хэрэгүүдэй Министрнүүдэй дүрбэн члэнүүдтэ бэшэгые тэрэшэлэн тунхаглаба. Тэрээн соонь, генеральна ассамблеяе нээхэ үдэрые хэлсэн хэнь шухала гэжэ заагдаһан байна.

Голландска парламентын нэгэдэхи палатада һунгалтанууд

ГААГА, июлиин 14. (ТАСС). Газетэнүүдэй мэдээсэһэнэй ёһоор Голландиин провинциальна штадуудта нэгэдэхи палатын (сенат) члэнүүдые һунгаба. Католическа парти болбол сенадта 17 һуури, ажалай парти—14 һуури, ...волюционно парти —7 һуури, ...мунистическэ парти 4 һуури ...мунистнууд дайнай урда тэ... надта нэгэшье һууригүй б... байгаа), сүлөөгэй парти 3 һ... абаһан байна.

Индидэ почтын албахаагшадай забастовко

ДЕЛИ, июлиин 13. (ТАСС). Мүнөө үедэ Индидэ почтын албахаагшадай забастовко үнгэргэгдэжэ байна. Лахор, Барели, Файзабад ба Джанси городуудай почтын албахаагшад болбол забастовкодо ниилэхэ гэһэн шиид... абаба. Бомбейдэ буһалгаа... шад пикетэнүүдые харуул т... бо. Бомбейска 12 профсо... буһалгаа гаргагшадтай һ... нэгэдэһэн ябадалые хэлэба.

Триестдэ хаалтада байгаа антифашистнуудай үлэсхэлэн

БЕЛГРАД, июлиин 15. (ТАСС). Белградска радио болбол Триестын түрмэдэ хаагдажа байгаа Тиржигһээ ерэһэн 5 антифашист... үлэсхэлэн соносхобо гэһэн ...гай триестскэ корреспонд... мэдээсэлые дамжуулба.

Индонезидэхи дайнай ябаса

ГААГА, июлиин 15. (ТАСС). Индонезиһээ Антара агентствын мэдээсэһэнэй ёһоор, голландска сэрэгүүд Мадура гэжэ аралай эрьеын ойршомдо индонезийскэ пароходые атакалбад, Тэрэнь тэрэ дороо уһанда шэнгэһэн байна. Амяа аршалхые оролдоһон пассажирнууд ба экипажые голландска сэрэгүүд пулемёдуудаар буудаһан байна. 84 пассажирнуудай миил хоёрынь амяа аршалжа гараа.

АНП агентствын мэдээсэхэдаа, һаяхан голландска патр... суднанууд авиациин дэмжэл... гээр далайда ябаа 7 индо... скэ пароходуудые атакалжа, ...нэй заримынь экипажууд... хамта уһанда шэнгээбэ.

Тэрэшэлэн тус агентствын ...жуулхань хадаа Палембанг... матрын арал) английска ... сэрэгүүдэй батальон ерэбэ.

Неру гэгшын мэдүүлгэ

ДЕЛИ, июлиин 14. (ТАСС). „Нэйшнл колл" газетын мэдээсэһэнэй ёһоор, индийскэ национальна конгрессын түрүүлэгшэ Неру гэгшэ Бомбейдэ болоһон 200 мянган хүнтэй митинг дээрэ үгэ хэлэхэдээ, учредительнэ суглаанда оролсохо гэһэн Конгрессын шиидхэбэри болбол индийскэ арадта сүлөө ба суверенитэдэй мэнэ үеын эхиие тэмдэглэнэ бэшэ гэжэ мэдүүлбэ. Һанаашалагдаһан у... тельнэ суглаанда Конгресс... баацалсаха ябадал хадаа сү... түлөө индийскэ арадай нац... на тэмсэлые зогсоолгые тэм... нэ гэжэ толгойгоо эрьежэ б... гүй гэжэ тэдэниие Неру ур... лан һануулба. Конгресс б... демократи ба олониитын д... суверинитедээр үндэһэлэг... сүлөөе ба бэеэ даанги И... конституци зохёохо гэһэн т... зорилготойгоор өөһэдынгөө т... лэгшэдые учредительнэ сугл... ябуулха юм. Учредительнэ с... байгуулалга болбол Индии... лөөдэ асарна гэжэ энэ хада... дэглэнэ бэшэ„—гэжэ тэрэ н... „Хэрбээ англичанинуудһаа с... гөө таһалан абахын тэмсэл... лээ хада һомо жадануудаа ... да бэлэн байлгагты„,—гэжэ ... арадтаа хандаһан байна. Тэр... даа тэдэнэр сүлөөгөө дайлан... ба гэжэ худал үгөөр ин... арадай дунда амарлангы са... түрүүлэн тараахые дура... Һанамжалагдаһан учреди... суглаанай эрхэ сүлөө асар... дахаар бэшэ байгаа хадань, бэе эрхэ сүлөө олгохо арга... сал энэ тэмсэл болоо һаа... дийскэ арадай нэгэдэнги ... ябадалай шухалые Неру о... тэмдэглэбэ.

Гаврила Романович Державин

(Наһа бараһаар 130 жэл болоһонойнь ойдо).

Үнэхөөрөө уранһайханай удхашанартай шүлэгүүдые үндэһэн ород хэлэн дээрэ эгээл түрүүшынхиеэ найруулжа эхилһэн поэт гэбэл Гаврила Романович байха юм. „Державин ород поэдүүдэй эсэгэ мүн" гэжэ В. Г. Белинский бэшэһэн байдаг,

Г. Р. Державин 1743 он до Казань городто түрэһэн байгаа. Үгырһэн дворянинай хүбүүн байһан ушарһаа, һургуулида үни удаан һуража шадаагүй гэхэ гү, эрдэм ехээр оложо бираагүй һэн. Арба юһэтэйдөө сэрэгэй албанда орожо юрын солдат болоод, арбан жэл соо алхижа, һүүлээрэнь офицерэй зэргэдэ оруулагдаһан байгаа. Гаврила Романович ажал хүдэлмэридэ абьяастай, хэрэг ябуулгада хэтэрхэй шадамар, юрдөө бэеынгээ бэрхээр түйлажа, албанай шатануудые дамжан гараад, гүрэнэй дээгүүр тушаалнуудые даадаг болоо һэн. Тиигэбэшье һаа, абаха эдихэһээ ондоо юумэ мэдэдэггүй албан хойрог тэрэ сагай ноёдтол адли бэшэ, харин тэдээнһээ огто илгаржа, тулиһан зоной туһын тулада оролдолог, сэхэ сэбэр сэдьхэлтэй ба зоримгой шууд зантай хүн байгаа. Тиимэһээнь тэрэ үеын хаан, хатад болоод ноёд һайд дурагүйтэдэг, Державиниие мууса харадаг байба.

Үшөө һургуулида һурадаг үхибүүн байхадаа шүлэг холбожо захалаа бэлэйб, гэжэ өөрөө Державин хэлээ һэн. 1773 онһоо эхилжэ Державинай бэшэһэн шүлэгүүд хэблэлдэ гараһан байдаг, 1782 ондо „Фелица" гэжэ ода (магтаал шүлэг) зохёоһонһоо хойшо Державин гүйсэд суута поэдэй тоондо абтажа, нэрэнь үргэнөөр алдаршаһан байна. Энээнэй урда ба энэшье үедэ Гаврила Романович ехэнхидээ ода бэшэдэг байба. Тиин удангүй юрын ажабайдалай асуудалаар, өөрынгөө наһанай ябадал тухай, инаг дуранай ушар, тиихэ үеын байдалай тэгшэ бэшэ зүйлнүүдые наада хараһан шүлэгүүдые зохёодог болобо. Гэхэтэй хамта хорёод басни ба арбаад зүжэгүүдые Державин бэшэһэн байна:

Магтаал шүлэг, энгэй шүлэг, сатира, басни, зүжэг гэхэ мэтын олон түрэлэй уранзохеолнуудые бэшэхэһээ үлэ баран, Державин шүлэг зохеоходоо элдэб хэмжээтэйгээр—ута богонеор ба һүүлынь холбожо, холбоншьегүйгөөр бэшэдэг һэн.

„Һүр жабхаланта зүйлые дууладаг поэт гэжэ Державинай тухай хэлэжэ болоно" гэһэн сэгнэлгэ Гаврила Романовичта Н. В Гоголь үгэһэн байха юм Теэд тэрэ хадаа албаган зонойшье тухай нарагалалай дээрэ налбайжа наймалан далай түмэн сэрэгүүдые онсо мэргэжэлтэйгээр ударидадаг полководецуудай хүсa шадал һүр жабхаланиие магтан, үргэн дууладаг бэлэй. Зүгөөр нарибшалаад харабал, Державинай найруулһан магтаалнууд дотор хаад, хаашуул һүртэй һүрхэй бэшэ, харин хүн гээшэ хүсэтэй, шадалтай гэһэн удха байдаг. Баатарлиг зоригто хүнэй хүсэ-шадал, тэрээнэй сэсэмэргэн оюун-ухаан, арад ниитын амжаһан түүхэтэ ябадалнууд—эдэ одоол Гаврила Романовичай уранзохеолнууд соохи һүр жабхаланта зүйл мүн.

Державинай хэдэн олон зохеолнуудынь Эхэ оронойнгоо һүр хүсые, тэрээнэй хурса хатуу зэрзэбсэгые, ород арадай шадабари ба шадалые магтаһан байна. Гадна ажа амидаран һуужа, алтан дэлхэйн ашаг шэмые амасха—иимэ жаргал гансал газар дээрэ болохо юм гэжэ Гаврила Романович өөрынгөө зохеолнууд дотор гүн ухаагаар удхалжа, гүнзэгы бодолоор түүхэлдэг байгаа.

Державин болбол ород литературада эгээл түрүүшынхиеэ еһотой хүнэй образ, бодото байдал ба нютаг оронойнгоо байгаалиие зүбөөр бэшэжэ үгэһэн гайхамшагта ехэ зохеолшо мүн. Агууехэ түүхэтэ хэрэгһээ эхилээд, адагынь хүнэй хубсаһан хүртэр, онсо бэлигтэ хүнүүдһээ захалаад, эгээлэй хүн хүртэр—юрэ тойрон байгаа байдалые хурса бэрхээр шэнжэлээд, шүлэг болгон шэмэглэжэ бэшэдэг байһан юм. Тэрэ үеын уранзохеолшод юумые юрэнхы дээрэнь багсаажа, бэлэр бүрхэгөөр харуулдаг, бурхан-тэнгэри, хаад-хаташуулые хэм-хэмжээгүйгөөр магтадаг байхадань, Гаврила Романович Державин сэхэ энгэй хэрэг, эгээлэй хүн, Эхэ орон ба арад зон тухайгаа эли-тодоор зохеодог заншал нэн түрүүшынхиеэ ород литературада олгожо үгэһэн юм.

Ород поэзидэ шэнэ үе Державинһаа эхилнэ. Ломоносов хадаа ород поэзиин тон түрүүшын эхин нэрэнь байгаа, теэд, Державин хоердохи нэрэнь болоно. Державинай ашаар ород поэзи айхабтар ехэ алхамаар урагшаа дабхиһан байгаа...

Уранзохеолшо ба эрдэмтэ—иимэ хоер абьяас Ломоносовой доторнь бусалдаг һэн. Гэбэшье, эрдэмэйнь абьяас булидаг байгаа. Тиихэдэнь Державин гансал уранзохеол баримталһан поэт байгаа. Тэрээнэй шүлэгүүд соонь бүримүһэн ород ухаанай болоод, хэлэнэй онсо домогоор найруулан харуулагдаһан үнэхөөр ород ороной байгаалиин байдал ба зураг тон олоор ушардаг гэжэ Державинай уранзохеолые Белинскиин зүгһөө сэгнэһэн юм.

Г. Р. Державин болбол ородой агууехэ уранзохеолшо А. С. Пушкинда ба бусашье поэдүүдтэ эли тодо нүлөө үгэһэн юм. Бэшэһэн зохеолнуудайнгаа удхашанараар ба тэдэниие найруулһан уран үгөөрөө Державин үнэхөөр арадай поэт мүн. Наһа бараһаар аяар 130 жэл болоошье һаань, арадай уранзохеолшо байһан ушарһаань, Державинай бэшэһэн шүлэгүүд мүнөө хүртэр орхигдодоггүй, олониитэдэ уншагдадаг, уран һайханайнгаа шанарые алдаагүй хүсэтэй зандаа байна. Тиимэ байхыень ород поэзиин эсэгэ Гаврила Романович өөрөөшье мэдэжэ, „Памятник" гэжэ шүлэгөөр найруулһан зохеол соогоо иигэжэ бэшэһэн байгаа:

Буладһаа бүри хатуу, субаргаһаа үндэр,
Мүнхэ һайхан дурасхал өөртөө баряаб;
Тэрэниие һалхи шуурган, залинта аадар
Сагай ошобошье һандаргахагүйень таагааб.
Би бүрин нүгшэхэгүйб, минии бэе ехэнхидээ
Үхэлһөө зайлажа, үлэхэл хэзээш эндээ.

Шүлэгүүдые элдэб олон янзаар найруулдаг байһан маягаараа сэсэн ба баялиг удхаараа, доторхи шадал хүсөөрөө Державинай уранзохеолнууд бидэндэ үнэтэй үзэгдэнэ. Болото байдалые байһан хэбээрэнь бэшэхые оролдоһон, тиихэ сагта үүсхэһэн үнэн шэнэ жүдхэсэнь, арадай аман хэлэнэй баялигые хэрэглэһэн дүршэлынь манда али бүхы талаараа дүтэ ба хайратай байна.

Ц. Цыдендамбаев.

Харюусалгата редактор Ц. Д. ДАМДИНЖА...

РЕДАКЦИИН АДРЕС: г. Улан-Удэ. ул. Ленина 26. (ТЕЛЕГРАФНА АДРЕС. Улан-Удэ. Үнэн). ТЕЛЕФОНУУД: ответ. редактора—23. АТС—1-80; зам. редактора —23; ответ секретаря—3-23; отделов: партийной и комсомольской жизни, сельского хозяйства—3-23 (2 зв): культуры и быта, промышленности и транспорта—4-52; писем трудящихся, внутренной информации и переводов— 4-52 (2 зв.); об'явлений—2-64 (2 зв.)

Н—00663. Типография Государственного газетного издательства при Совете Министров БМАССР. Тираж. 10...